

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

3 | 2016

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXIII, číslo 3/2016 | Vychází čtyřikrát ročně.

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).

Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: **Alena Klvánová**, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka

Jaroslav Cepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz | **Gabriela Dobruská**, dobruska@birdlife.cz

Lucie Hošková, hoskova@birdlife.cz | **Barbora Kaminiecká**, barbora.kaminiecka@nature.cz

Jiří Sládeček, sladecek@psp.cz | **Zdeněk Vermouzek**, verm@birdlife.cz

Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz

Grafická úprava a sazba: **Jiří Kaláček** (www.kalacek.cz), **Lea Kaláčková**

Jazyková korektura: **Milan Bronclík** | Tisk: **Grafotechna plus s. r. o., Praha**

Toto číslo vyšlo 8. 8. 2016 v nákladu 2 800 výtisků. Uzávěrka příštího čísla je 30. 9. 2016.

Vyjde v listopadu. Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Redakce děkuje panu Milanu Bronclíkovi za korektury českého jazyka a všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: Strakapoud prostřední (*Dendrocopos medius*). Foto: Ondřej Pelánek.

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti. Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte webové stránky časopisu birdlife.cz/ptacisvet.html, a profil na Facebooku – [facebook.com/ptacisvet](https://www.facebook.com/ptacisvet).

Foto: L. Praus

CELOSTÁTNÍ ORNITOLOGICKÁ KONFERENCE ČSO KAŽDÝ PTÁK SE POČÍTÁ 14.–16. 10. 2016, Mikulov

- Desítky referátů a plakátových sdělení • 90 let historie ČSO
- Seminář k určování dravců • Společenský večer a nedělní exkurze • Zvýhodněný konferenční poplatek pro členy ČSO
- Prodejní stánky s literaturou, optikou, ptačími suvenýry ad.

Nezapomenutelná akce v atraktivním prostředí!

Zváni jsou všichni zájemci o výzkum, pozorování a ochranu ptactva!

Konferenci pořádají Česká společnost ornitologická, Regionální muzeum v Mikulově a Turistické informační centrum Mikulov.

Veškeré podrobnosti na www.cso.cz/konference2016.html

Hlavní partneři konference:

e-on

meopta

Partner konference:

**SWAROVSKI
OPTIK**

1 | **Úvodník** / Zdeněk Vermouzek

1 | **Z terénu i kanceláře** / Lucie Hošková

Co přinesl poštovní holub

2 | Jak jsme krmili červenku / Vlastimil a Jana Macůrkovi

2 | Nástrahy léta. Pozor, vlasec! / Karel Makoň

Letem ptačím světem / Barbora Kaminiecká

2 | V Bělorusku chytli nejstaršího vodouše malého

2 | Kukačky se nenechaly zmást

2 | Žako šedý se možná dočká přísnější ochrany

Poznáte...?

3–5 | Poznáte orly? / Tomáš Bělka, Jan Hošek

Z významných ptačích území

6–7 | Ptáci v oblasti národního parku Podyjí / Martin Valášek

Rady, tipy, návody

8–9 | Android ve službách ornitologa aneb ornitolog v podruží Androida / Zdeněk Vermouzek

10–11 | Osvěžení v letním horku. Jak připravit pítka a koupátko / Petr Klvána

Objektivem...

12–13 | Objektivem Ondřeje Pelánka

Mladým ornitologům

14 | Krutihlavovy hlavolamy / Vladka Sládečková

Zajímavosti z ptačí říše

16–18 | Zpívají opravdu městští ptáci déle? / Tomáš Grim

19 | Tiché slavičí odlétání / Pavel Kverek

19 | Sovy v antických a středověkých textech / Hana Šedinová

V ohrožení

20 | Norové, nestřílejte orly! / Zdeněk Vermouzek

Ze života ČSO

20 | Postřehy z testování nových výukových programů pro školy / Gabriela Dobruská

Za ptáky do světa

22–24 | Ráj papuchalků na skotském ostrůvku Isle of May / Jan Kopecký

Časopis Ptačí svět je pro členy ČSO zdarma.

**Roční předplatné za 249 Kč,
objednávejte na cso@birdlife.cz.**

**Starší čísla zdarma ke stažení na
birdlife.cz/ptacisvet.html.**

Kalendář akcí ČSO – srpen až listopad 2016

Podrobnosti na birdlife.cz a uvedených adresách

- 2. 9. | Netopýří noc na Josefovských loukách; www.josefovskelouky.cz
- 27. 9. – 1. 10. | Členská exkurze na Watové moře; www.primaroute.cz
- 1. 10. | III. mezinárodní seminář „Ledňáček říční (*Alcedo atthis*), jeho výzkum a ochrana“, Vlašim, pořádá ZO ČSOP Alcedo; www.alcedo-atthis.cz
- 1.–2. 10. | Evropský festival ptactva; www.birdlife.cz
- 14.–16. 10. | Ornitologická konference „Každý pták se počítá“ k 90 letům ČSO, Mikulov, zámek; www.birdlife.cz/konference2016.html
- 15. 10. | Členská schůze ČSO v rámci konference „Každý pták se počítá“, Mikulov, zámek
- 5. 11. | Zazimování Josefovských luk; www.josefovskelouky.cz
- 5.–6. 11. | Aktiv spolupracovníků Kroužkovací stanice NM, Kostelec nad Černými lesy

(Ne)efektivní ochrana přírody

V roce 2009 jsme začali s těžebními společnostmi Českomoravský štěrka a Cemex připravovat projekt na instalaci 24 hnízdních ostrůvků pro rybáky obecné a po sedmi letech jsou ostrůvky nainstalované. Dá se to považovat za úspěch? Z hlediska rybáků ano. Na ostrůvcích v Tovačově a Hulíně letos hnízdila bezmála stovka párů. Z hlediska efektivity státního aparátu jde ale téměř o fiasko. Podle původního plánu dvouletý projekt se natáhl na neuvěřitelných sedm let. Napřed stát vůbec nevypsal příslušnou výzvu operačního programu Životní prostředí, pak nás donutil k nesmyslnému výběrovému řízení, přestože na výrobu ostrůvků existuje patent a vyrobit je může jen jeden výrobce. Na zpracování výběrového řízení a jeho opakování po neúspěchu jsme museli najmout externí firmu, a než Státní fond životního prostředí (SFŽP) vše schválil, psal se podzim 2014. A protože se za mrazu nedají betonové ostrůvky vyrábět, většina se jich instalovala až po sezoně 2015. Ze zdánlivě jednoduché a prokazatelně přínosné akce se stal evergreen téměř na desetiletí. A to ještě úřadování není u konce. Pokud bude SFŽP požadovat stále další dokumenty jako u skončeného projektu na Josefovských loukách, snadno se přes deset let přehoupneme. (Pro ilustraci: projekt na Josefovských skončil v roce 2010 a poslední nesmyslné tabulky vyplňoval Vašek Zámečník před měsícem. Vše jsme přitom splnili řádně podle regulí, požadavky ale přicházejí stále nové.)

V době psaní tohoto úvodníku vypořádáváme připomínky k několika grantovým žádostem na operační program Životní prostředí a program LIFE+ (ptačník na Josefovských, obnova vlhkých luk na Třeboňsku a prevence trávení ptáků) a připravujeme závěrečné vyúčtování sýčka a strnada zahradního – vše na mnoho desítek stran. Pro ptáky toho stále děláme hodně a snad i čím dál více. Využívání státních peněz je ale stále komplikovanější. O to kontrastněji vyniká smysl a vysoká efektivita spolupráce s podniky i jednotlivci, ať už se jedná o zabezpečování skleněných ploch (spolupracujeme především s firmami AGC a Obexia), o výchovnou práci s dětmi a učiteli (E.ON, Lafarge) nebo o výkupy pozemků na Josefovských loukách (800 soukromých dárců). Zájem firem a hlavně jednotlivých lidí o ochranu přírody je důvodem, proč má stále smysl postupovat i martyrium státních grantů a pro ochranu ptáků dělat co nejvíce. Bez vaší podpory by to nešlo.

Druhým rokem běží agroenvironmentální program pro čejku chocholatou na orné půdě, který vznikl na popud a na základě dat ČSO.

Letos hodnotíme dvouleté zkušenosti, aby tyto veřejné peníze skutečně sloužily svému účelu.

Foto: Prokop Pihart

✂ **Průběžné výsledky atlasového mapování naznačují, že letošní počet hnízdicích párů orla mořského bude opět vyšší než v loňském roce, tedy rekordní.** Současné ale bylo letošní jaro rekordní i v počtu otrávených orlů. Osm mrtvých orlů mořských a jeden skalní za šest měsíců tvoří opravdu smutný rekord. Snažíme se reagovat: společně s Ministerstvem životního prostředí, policií, Českou inspekcí životního prostředí a dalšími institucemi vytváříme univerzální postup pro vyšetřování ptačí kriminality.

✂ **Pozorování pro atlasové mapování letos do faunistické databáze zapsalo neuvěřitelných 1054 pozorovatelů, z nichž 219 zpracovalo celkem 2407 hodinovek, a to ještě zdaleka nejsou přepsána všechna data.**

✂ **Uvedli jsme do provozu nový modul mobilní aplikace Avif Mobile – čapí hnízda.** Vlastníte-li chytrý telefon s operačním systémem Android, můžete údaje z čapích hnízd zaznamenávat přímo v terénu.

✂ **Kvůli plánované demolici objektu s hnízdem v Březné na Šumpersku jsme přenesli tři mladé čápy do nového hnízda na sloupu.** Rodiče nové hnízdo přijali a mláďata v červenci úspěšně vyvedli.

✂ **Na šterkovny v Hulíně a Tovačově jsme loni nainstalovali 12 nových betonových ostrůvků.** Letos na nich hnízdilo na devadesát párů rybáků obecných, přes 10 % celostátní populace.

✂ **Díky Vojtěchu Brlíkovi proběhl po několikaleté přestávce kurz ornitologie Členové členům, který by se měl opakovat ve dvouletém intervalu.**

✂ **Testovali jsme nové výukové programy „Vlaštovičko, kde jsi?“ a „Ze skal do měst“.** Děkujeme všem učitelům, kteří nám testování umožnili a pomohli s vyhledáváním hnízdišť v okolí škol. Programy budou představeny na podzim.

✂ **V rámci projektu MŽP Ochrana a udržitelný rozvoj mokřadů v ČR jsme vydali výukový program Má adresa: Mokřad o důležitosti mokřadů pro ptáky, určený pro 2. stupeň ZŠ a nižší ročníky SŠ.**

✂ **Vítání ptačího zpěvu se konalo na 125 místech s rekordní účastí přes 3500 osob, z toho přibližně 800 dětí, 20 akcí mělo návštěvnost vyšší než 50 lidí. Všem organizátorům patří veliký dík!**

✂ **V červenci jsme publikovali nové indexy změn početnosti 169 běžných ptačích druhů v Evropě, výsledky naleznete na www.ebbc.info/pecbm.html.**

✂ **Pokračovali jsme v koordinaci terénních prací na Evropském atlasu hnízdního rozšíření ptáků (EBBA2) včetně podpory ornitologů v zemích východní a jižní Evropy (zprávy z jednotlivých zemí na www.ebba2.info).** Koordinátor projektu P. Voříšek navštívil Kosovo, kde dohodl zapojení Kosova do Evropského atlasu.

✂ **Na Josefovských loukách vyhnízdlily dva páry čejek.** I přes často pozorovaného úhlavního predátora lišku se čejkám podařilo vyvést čtyři mladé. Akce Noční příroda Josefovských luk překypovala návštěvníky i zajímavými pozorováními. Dokonce byl sledován první jaroměřský bobr evropský. Ptačí park vyhrál v hlasování zákazníků jaroměřského Tesca o projekt, který si zaslouží podporu, a obdržel na svůj provoz 30 000 Kč.

✂ **Díky kladnému postoji četných dárců se opět podařilo rychle shromáždit potřebné finance na výkup pozemků a rozšířit tak vlastnictví ČSO na Josefovských loukách na 26 ha. Všem dárcům srdečně děkujeme!**

✂ **Již více než 4 000 zastávek veřejné dopravy bylo ohodnoceno v rámci projektu Bezpečné zastávky na zastavky.birdlife.cz. Celkem 12 z nich již bylo nově zabezpečeno proti nárazům ptáků do skel.**

Foto: Vlastimil Macůrek

Jak jsme krmili červenku

Každý rok na jaře uklízíme dřevo, které zůstalo po zimě. Občas z něj jako špalku vypadávají nejrůznější larvy, většinou tesaříků. I tentokrát a v množství opravdu velkém. Larvy jsme dali do misky s tím, že je nasypeme do krmítka. Jaké bylo naše překvapení, když jsme zjistili, že na misce sedí červenka, vůbec nic si nedělá z toho, že jsme pouhých několik metrů od ní, a cpe se. Po chvíli nám došlo: ona nekrmí jen sebe, ale larvy odnáší do hnízda v nedalekých tújích, odkud se ozývá hlasité dožadování se dalších porcí. Odnosit všech asi 60 larev jí netrvalo ani 15 minut. Opravdu výborná máma, která pro svá mláďátka, ač jinak se jedná o ptáčka velice plachého, překonala strach z lidí. Nás se ale bát nemusela.

Jana Macůrková, Ledečko, okres Kutná Hora

Foto: DESOP

Rehek domácí na mucholapce v plzeňském skleníku

Nástrahy léta

Lepové pasti na hmyz, včetně klasických mucholapek, jsou častým důvodem výjezdů naší záchranné stanice, zejména v létě. Pásky s nalepeným hmyzem volně visící na zahradě např. na ovocných stromech a ve sklenících či mucholapky u otevřeného okna totiž lákají ptáky, především pěvce. Mysleme na to již při jejich instalaci, jinak se může stát, že se ptáci na pásku přilepí. Když už k tomu dojde, doporučuji k vysvobození použít olej, který funguje jako rozpouštědlo lepidla. Výrobce pastí, pravda, radí dětský olejček, ale my používáme raději kuchyňský rostlinný olej. Studený, samozřejmě.

Pozor, vlasec!

Utržené rybářské vlasce visící přes větve nad vodou jsou nebezpečnou pastí pro ptáky. Za éru naší činnosti jsme z vlasců vymotávali několik kalousů ušatých, krahujců obecných a racků chechtavých, výjimkou nebyl ani puštík obecný, sova pálená nebo poštolka obecná. Ptáci hledající potravu v pobřežní vegetaci řek se většinou zachytí křídlem o vlasec a pak si zaseknou olůvkem zatěžkaný háček do kůže. Při snaze vyprostit se si vlasec namotají na křídlo a zůstanou viset v prostoru. Uvidíte-li tedy v přírodě rybářské vlasce, vždy je odstraňte. Vymotat lapeného ptáka je většinou náročné, proto v případě jeho nálezu raději zavolejte pracovníky nejbližší záchranné stanice.

Karel Makoň, DESOP – Záchranná stanice živočichů Plzeň

Foto: DESOP

Kalouš ušatý zachycený na utrženém vlasci nad Berounkou

V Bělorusku chytili nejstaršího vodouše malého

Senzační odchyt se podařil 13. května běloruským ornitologům z kroužkovací stanice nedaleko města Turaŭ (česky Turov). Vodouš malý byl kroužkovan jako mládě v červnu 1999 v blízkosti vesnice Zapiasočča. Jelikož zimuje v Africe, za 17 let svého života musel nalétat 200 000 km. Jedná se o nejstaršího zdokumentovaného jedince svého druhu na světě. Významné ptačí území Turovské mokřady zřejmě letité vodouše malé přitahují, odchytily zde i další dva ptáky ve věku 14 a 15 let. Oblast je tahovým shromaždištěm a hnízdištěm pro tisíce vodních ptáků. V Turovu má vodouš malý dokonce svoji sochu, protože je vlajkovým druhem oblasti, za kterým přijíždějí i zahraniční ornitologové. Unikátní odchyt tak odpovídá na otázku, zda není „klasické“ kroužkování hliníkovými kroužky zastaralou metodou. Žádné moderní sledovací zařízení nevydrží tak dlouho, kroužek je levný a svého nositele neomezuje. Kroužkování proto zůstává nenahraditelným způsobem, jak nahlédnout do tajemství ptačího života. Zdroj: BirdLife International

Foto: APB (BirdLife Bělorusko)

Kukačky se nenechaly zmást

Moderní metody výzkumu ptačí migrace stály u zrodu pokusu s kukačkami. Ornitologové poněkud zlomyslně pochytili 11 kukaček a odvezli je z Dánska až na jih Španělska, tedy 1000 km daleko, a to těsně před podzimním tahem. Dánské kukačky táhnou přes Polsko, Česko, Slovensko a Balkán až do střední Afriky. Kukačky označené vysílací se však ani ve Španělsku nedaly zmást. Čtyři z nich si to namířily přes Středozemní moře rovnou do střední Afriky. Jedna to vzala zprvu na sever a pak na východ se zastávkou na Balkáně, další se nejprve vrátila do Dánska, odkud pokračovala známou trasou. Ostatní kukačky přestaly vysílat a o jejich osudu tak není nic známo. Pokus ale dokazuje, že se kukačky, které táhnou samy v noci a tahové cesty se nemají od koho učit, protože vyrůstají v rodinách pěstounů, řídí nejen instinktem, ale také zvažují pro a proti své volby. Roli v rozhodování mohou hrát věk, zkušenosti, zdravotní stav, ale i „inteligence“. Každopádně jim jejich orientační smysl a instinkt můžeme jen závidět. Willemoes a kol. 2015. Scientific Reports. DOI: 10.1038/srep16402

Foto: Mikkel Willemoes

Žako šedý se možná dočká přísnější ochrany

Jeden z nejznámějších papoušků se stává ve volné přírodě vzácným. Právě jeho velká obliba zapříčinila masový odchyt a vývoz z africké domoviny. Od roku 1975 bylo legálně vyvezeno 1,3 milionu žaků z 18 afrických zemí. Časté jsou rovněž nelegální vývozy, protože legální obchod byl již většinou zakázán. Při odchytu a dopravě je úmrtnost žaků obrovská, uvádí se 30–60 %, v některých případech až 90%! Další ptáci hynou v důsledku stresu nedlouho po dovozu. Žako se tak stal doslova spotřebním zbožím a v Africe je dnes problém narazit na početnější populace. Proto se Gabon rozhodl za podpory dalších afrických států a také zemí EU navrhnout přeřazení žaka do přílohy CITES I, nejpřísnější chráněné kategorie druhů, kterými se zabývá Úmluva o mezinárodním obchodu s volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (CITES). Pokud bude návrh na podzim v jihoafrickém Johannesburgu přijat, bude nadále možné obchodovat už jen se žáky z odchovu a ti volně žijící se konečně dočkají plné ochrany. Držme jim palce. | Zdroj: CITES

Foto: L. Milgued Bugallo Sánchez (CC BY-SA 3.0)

Poznáte orly?

Foto: Tomáš Bělka (birdphoto.cz)

Orl mořský

Neexistuje snad žádný milovník přírody, natož ptactva, který by nechtěl ve volné přírodě pozorovat orly. Trochu horší to je však s jejich určováním. Jednak proto, že máme většinou jen krátkou příležitost, po kterou je můžeme v přírodě pozorovat, nebo jejich správné určení ztěžuje velká vzdálenost. Navíc determinaci komplikuje častá mezidruhová podobnost. V názvu dnešní rubriky bych mohl parafrázovat známý termín používaný při africkém safari a nazvat ji „Velká šestka“. Vybral jsem pro vás totiž šest druhů velkých orlů, se kterými se můžeme v České republice setkat.

Orl mořský patří mezi největší ptáky pravidelně se vyskytující na území naší vlasti. Setkat se s ním můžeme nejčastěji u větších vodních ploch, někdy v překvapivě vysokých počtech. Není velkou vzácností pozorovat na jihomoravských či jihočeských vodních lokalitách v zimě až desítky orlů mořských sedících na ledu. Tam si můžeme všimnout rozdílů ve zbarvení různě starých jedinců. Mladí ptáci působí celkově tmavěji než dospělí, zvláště hlava dospělců je velmi světlá. Dobrým dalekohledem můžeme vidět žlutý zobák zcela dorostlých ptáků a bílá ocasní pera. Nedospělí ptáci mají zobák tmavý, během dospívání, které trvá pět let, jim postupně žloutne. Ocas mladých orlů je také tmavý (pozor, existuje velká variabilita ve zbarvení!), u dospělých bílý. Dobrým rozpoznávacím znakem ptáků v prvním roce života je zubatý zadní okraj křídla – stejný jako zuby pily kaprovky. Od ostatních druhů lze orla mořského poznat podle pomalého mávání křídel, mohutné hlavy a klínovitého ocasu.

Zvyšování početnosti **orla skalního** na Slovensku má určité vliv na častější pozorování v ČR. Navíc byly v posledních letech na severní Moravě vypuštěny více než dvě desítky mladých orlů skalních. Nedospělí ptáci se pak mohou potulovat v okruhu sto-

vek kilometrů. Určení nedospělých orlů skalních by však nemělo činit větší potíže. I na velkou vzdálenost je vidět typické držení křídel do mělkého „v“ s mírně předsazenými křídly. Ptáci krouží v pomalých velkých kružnicích (podobně vypadá na velkou vzdálenost silueta hojně káně lesní, ale kroužení je rychlejší a opisované kružnice podstatně menší). Typickým znakem je u nedospělých ptáků bílý pruh na ocase u jeho kořene a velké bílé plotny v křídlech (velikost je dosti variabilní).

Orl královský je typickým stepním druhem, který hnízdí výlučně v nížinách jižní Moravy. S mladými jedinci se můžeme setkat na území celé ČR, častěji v její východní části. Letová silueta je typická dlouhými, po celé délce stejně širokými křídly drženy zcela vodorovně a kratším ocasem. Tím se na první pohled liší od přibližně stejně velkého orla skalního. Ptáci v prvním roce života jsou nápadně žemlově světlí, postupně během dospívání, které trvá pět let, tmavnou. V letu jsou dobrým determinacním znakem tři světlé vnitřní ruční letky. Dospělí orli královští jsou na první pohled podobní orlům skalním, mají však světle zlatou hlavu (orel skalní rezavou) a bílé skvrny na lopatkách.

Dalším velkým druhem, který u nás můžeme vzácně zastihnout, je **orlík krátkoprstý**. Při cestách na Balkán a Iberský poloostrov je ale šance jej pozorovat velká. Podobně jako orl královský drží křídla při plachtění vodorovně, na rozdíl od ostatních orlů se umí v mírném protivětru „zavěsit“ ve vzduchu a pátrat po kořisti. Vzácně se také umí po způsobu káně ve vzduchu třepotat. Křídla jsou dlouhá, ohbí mírně předsunutě. Ocas je zhruba tak dlouhý jako šíře křídel. Zespodu působí orlík světlým dojmem (hlavně mladí ptáci), výrazně tmavší je jen krk a hlava, což je v dobrém osvětlení pěkně vidět i na větší vzdálenost. Křídla jsou zvláště u dospělých orlíků podélně pruhovaná. Orlíci krátkoprstí rádi sedají na vyvýšených místech (sloupy elektrického vedení, stožáry vysokého napětí, skály). I na větší vzdálenost je vidět typická velká hlava, zblízka pak nádherné širově žluté oko.

Největší potíž může činit správné určení posledních dvou druhů – **orla křiklavého** a **orla volavého** – nejenom pro velkou podobnost, ale také proto, že se značná část populace orla volavého na západním okraji hnízdního areálu (v Polsku, Bělorusku a v Pobaltí) s orlem křiklavým kříží. Orel křiklavý je o trochu menší než orl volavý a značně menší než dříve popisované druhy. Při kroužení drží prknovitá křídla zřetelně svěšená dolů. Křídla jsou ukončena šesti ručními letkami, kratšími než u orla volavého, který jich má ve vrcholu křídla sedm. Orel křiklavý má zespodu křídla pod jejich vrcholem dva světlé proužky, orl volavý pouze jeden. Orel křiklavý má zřetelně tmavší ruční a loketní letky oproti přední hraně křídla, u orla volavého je tomu naopak – přední strana křídla je světlejší nebo má stejný odstín jako ruční a loketní letky. Prozradím vám ještě jeden určovací znak, v literatuře nepopisovaný. Orel křiklavý nekrouží v přesně narysovaných kružnicích, ale trhaně, jako by jej někdo popotahoval za vnitřní křídlo. Orly volavé jsem vždy viděl opisovat souměrné kružnice. Tento znak je třeba ale dále ověřovat za různých klimatických podmínek dalšími terénními pozorováními. Mladí tohoto orli křiklaví jsou podobní dospělým, jsou však celkově o trochu tmavší s řadou světlých skvrn na svrchní straně křídla. Typická je světlá skvrna v týle. Mladí orli volaví jsou tmavě hnědí (až černí) s velmi zřetelnými velkými bílými skvrnami v křídle. Mladí ptáci obou druhů mají světlé skvrny i jinde na těle (hlavně na prsou a kalhotkách), ale jejich četnost je velmi proměnlivá. U obou druhů (u orla volavého častěji) se může vyskytovat světlá morfa *fulvescens*, někdy taky zvaná *fulviventris* (zlatohnědá). Pomocným vodítkem může být termín pozorování. Hlavní období výskytu orla křiklavého ve střední Evropě je duben až září, všechna pozorování před a po tomto termínu by měla spíše patřit orlu volavému.

Tomáš Bělka

Orli

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Orlík krátkoprstý (*Circus gallicus*)

Rozpětí křídel: 160–180 cm
Prostředí: preferuje teplejší oblasti s vyšší početností plazů – jeho hlavní kořistí
Výskyt v ČR: tažný druh (IV.–V. až IX.–X.) zimující v Africe, v ČR velmi vzácný, od roku 2000 eviduje Faunistická komise ČSO (FK) pět pozorování
Stav a početnost v ČR: nehnízdí

Orel královský (*Aquila heliaca*)

Rozpětí křídel: 175–205 cm
Prostředí: původně stepní druh u nás obývá hlavně zemědělskou krajinu v nížinách, při potulkách je možné jej zastihnout kdekoli
Výskyt v ČR: celoročně, mladí ptáci potulní, dospělí stálí
Stav a početnost v ČR: mírný vzestup, 5–10 párů

Orel skalní (*Aquila chrysaetos*)

Rozpětí křídel: 190–225 cm
Prostředí: při potulkách kdekoli v volné krajině, v době hnízdění lesy v pahorkatinách
Výskyt v ČR: celoročně
Stav a početnost v ČR: od roku 2013 hnízdí 1 pár

1

2

3

4

5

6

7

1 Orel mořský

2 Orel skalní

3 Orel královský

4 Orlík krátkoprstý

5 Orel volavý

6 Orel křiklavý

7 Káně lesní – pro srovnání

Orel křiklavý (*Aquila pomarina*)

Rozpětí křídel: 145–170 cm

Prostředí: otevřená krajina, zvl. podhorské louky při lovu, okraje lesů při hnízdění, během tahu kdekoli

Výskyt v ČR: tažný druh (konec III.–IV. až IX. – začátek X.) zimující v Africe

Stav a početnost v ČR: hnízdí 1 pár

dva světlé proužky na bázi ručních letek

delší ruční letky

jedna světlá skvrna na bázi ručních letek

7 ručních letek ve vrcholu křídla

světlá hlava

bílý ocas

ad.

juv.

zubatý okraj křídla

tmavý ocas

žlutý zobák

světlá hlava

bílý ocas

Orel mořský (*Haliaeetus albicilla*)

Rozpětí křídel: 190–240 cm

Prostředí: nejčastěji v okolí stojatých vodních ploch a větších řek, v době hnízdění ve větších lesních komplexech

Výskyt v ČR: celoročně, v zimě do ČR přilétají ptáci ze severních oblastí

Stav a početnost v ČR: mírný vzestup, 110–130 párů

Orel volavý (*Aquila clanga*)

Rozpětí křídel: 155–180 cm

Prostředí: preferuje podmáčené biotopy, ale během potulek a migrace kdekoli v otevřené krajině

Výskyt v ČR: tažný druh (II.–III. až IX.–XI.), ale i kdykoliv jindy, zimoviště v jižní Evropě, Malé Asii a východní Africe, od roku 2000 eviduje FK šest pozorování v ČR

Stav a početnost v ČR: nehnízdí

Literatura:

- ☛ Forsman D. 2016: Flight Identification of Raptors. Helm, London
- ☛ Génsbol Benny 2008: Birds of Prey. Collins, London
- ☛ Svensson L. a kol. 2012: Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu. Ševčík, Plzeň
- ☛ Olsen K. M., Tofte C. C. 2015: Rovfugle i Felten. Politikens Forlag

Ptáci v oblasti národního parku Podyjí

Foto: Martin Malásek

Stojíme-li u kapličky na okraji vřesoviště nad obcí Havraníky, možná si ani neuvědomíme, že se nacházíme na hranici dvou rozdílných světů, na prahu oddělujícím teplou a poměrně suchou stepní Panonii od starší, vlhčí a lesnatější hercynské oblasti (Českého masivu). Samotný práh, v tomto místě dobře patrný, býval podle geologů pobřežím dávného třetihorního moře, jež se rozkládalo, kam až oko (tehdejších tvorů) dohlédlo. Právě zde, v jihozápadní části Moravy, se dnes nachází národní park (NP) Podyjí, nejmenší u nás, vyhlášený před 25 lety v roce 1991. Osu jeho území tvoří v těchto místech výrazně meandrující řeka Dyje, jejíž hluboce zaříznuté, přírodně zachovalé údolí (které na rakouské straně chrání sousední národní park Thayatal) propůjčuje zdejší krajině svébytný ráz a možno říci, že slouží i jako významný koridor pronikání různých biogeografických prvků hlouběji do sousedících oblastí. Právě poloha na styku dvou takto významných biogeografických celků propůjčuje území NP Podyjí jedinečnou pestrost napříč říšemi živých organismů a do jisté míry také slibuje pestrost v rámci ptačí fauny, na niž se zde blíže zaměříme.

V této oblasti Podyjí – na území NP Podyjí, jeho ochranného pásma a NP Thayatal – bylo dosud zjištěno asi 210 druhů ptáků, z nichž nejméně polovina zde v současné době i hnízdí. Mimořádně vzácné druhy ptáků, například takové, které v rámci Česka nežijí nikde jinde nebo žijí jen na několika málo místech, zde však téměř nenalezneme. Jako vzácnou výjimku můžeme uvést snad jen raroha velkého, který ale v území během doby existence NP zahnízlil pouze jednou. Co však lze vyzdvihnout jako zvláště významný rys, je kombinace druhů široké škály ekologických nároků na poměrně malém území. Samotný NP Podyjí má rozlohu přibližně 63 km², s ochranným pásmem pak 92 km², a přičteme-li k tomu ještě rozlohu rakouského NP Thayatal, máme tu něco přes 105 km² území požívajícího vysokého stupně ochrany. Lze tedy říci, že na tomto poměrně malém kousku země nalezneme od všeho trochu.

Vycházíme-li z poznatku, že významnou roli v druhovém složení (nejen) ptačí fauny jakéhokoliv území hraje kombinace nabídky biotopů a ekologických nároků jednotlivých druhů, osvětlí nám to lépe i hodnotu představovaného území. Vlivem rozsáhlých změn v krajině ve druhé polovině minulého století došlo k podstatným změnám v roz-

Zachovalé údolí Dyje dosahuje v národním parku téměř čtvrtkilometrové hloubky

ličnosti prostředí, území NP Podyjí nevyjímaje. Krajina (při pohledu shora) byla postupně homogenizována, rychle se z ní vytrácelo jemné zrno (hustá mozaika políček, mezí, stromů v krajině, postupné přechody mezi lesem a polem atd., jež byly následně v masivní míře slity v lány monokultur) a na mnoha místech se přerušila přímá vazba mezi člověkem a jeho okolím. Na to je do značné míry navázána i změna ve druhovém složení (nejen) ptáků. Některé druhy byly po spuštění změn zatlačeny do posledních zbytků ubývajících útočišť, až to mnohdy „vzdaly“ a zcela vymizely. Tak se stalo, že některé z nich vymizely sice z Podyjí, avšak na některých místech republiky se ještě dodnes vzácně vyskytují (např. tetřev obecný), jiné vymizely z Česka úplně, neboť vlivem komplexu různých faktorů (souvisejících nejspíše právě se změnami prostředí, potravní nabídkou atd.) změnily hranice svých areálů rozšíření (mandelík hajní, skalník zpěvný, tuhýk rudohlavý). Vedle toho se ovšem jiné druhy navracejí zpět, do krajiny, v níž dříve žily (např. od roku 2015 se v Podyjí opakovaně pokouší vyhnízdit sokol stěhovavý), nebo přicházejí druhy „nové“ (moták lužní), a to i takové, jež se klasifikují jako nepůvodní (v roce 2013 tu poprvé zahnízdl kachnička mandarinská).

V současnosti zde – kromě široce rozšířených a biotopově málo vyhraněných běžných druhů (např. pěnka obecná, pěnice černohlavá, kos černý) – na malém prostoru nalezneme řadu různých specializovaných forem, od těch více horských (sýc rousný, lejskec malý) přes mnoho dalších lesních (čáp černý, včelojed lesní, holub doupnák, strakapoud prostřední) a „vodomilných“ (ledňáček říční, skorec vodní) až po teplomilnější druhy rozvolněné otevřené krajiny (dudek chocholatý, strakapoud jižní). Jako ubývající a dnes již vzácné v rámci Podyjí můžeme označit koroptev polní, sovu pálenou, lelka lesního nebo lejska malého.

„Nabídka“ biotopů je v Podyjí velmi široká, avšak nebylo by možné je na tomto místě ani zdaleka představit všechny. Zájemce o podrobnější vzhled je třeba odkázat například na ediční počiny Správy NP Podyjí nebo na její webové stránky, případně na další zdroje. Někdy může být dosti obtížné některé biotopy správně vymezit – v našem případě konkrétně z hlediska potřeb ptáků. Ukázkovým příkladem mohou být vřesoviště. Záleží totiž na konkrétních podmínkách. Velice zjednodušené: jsou zde vřesoviště jak v otevřené krajině (ať již zarůstající, s křovinnými mozaikami, nebo i „holá“), tak i vřesoviště v interiérech lesů. V každém typu najdeme odlišné společenstvo ptáků, přičemž ale výhradně na vřesoviště (jako takové) vázané druhy ptáků u nás nenajdeme.

Ptačí oblast Podyjí

V rámci soustavy Natura 2000 byla na představovaném území vyhlášena ptačí oblast (PO) Podyjí. PO je vymezena tak, že se z větší části kryje s hranicemi NP Podyjí či jeho ochranného pásma, a pouze v jediném místě vybíhá zcela mimo tyto hranice. Z velké části se navíc kryje i s evropsky významnou lokalitou (EVL) Podyjí. Celková plocha PO činí necelých 77 km². Jako předmět ochrany PO jsou deklarovány dva druhy otevřené krajiny s rozptýlenými stromy a porosty křovin: strakapoud jižní a pěníce vlašská. Ochranu a managementovou podporu oběma druhům zajišťuje NP Podyjí, kde jsou oba zahrnuty v plánu péče pro toto území.

Strakapoud jižní zde preferuje především staré stromy v sadech, zahradách či přímo v obcích, mimo hranice PO pak zeleň ve městě a v alejích podél silnic. Jako hnízdící druh je zjišťován dosud jen ve východní části území. Jeho početnost v rámci PO byla v roce 2012 odhadována na 8–12 párů. Jako druh dosti vázaný na rozvolněnou

Záhumenky tvoří „ochranné pásmo“ kolem obcí, jehož zeleň nabízí útočiště mnoha druhům ptáků, např. strakapoudu jižnímu

kulturní krajinu s přítomností vhodných starších stromů může být citlivý na plošné kácení a obnovy alejí či sadů, jakož i kácení v zahradách či obcích.

Pěníce vlašská upřednostňuje porosty křovin v otevřené krajině, ať již roztroušené mozaiky křovin, či křovinné pásy v kulturní krajině. Vyskytuje se téměř výhradně ve východní části území, do západnější položených oblastí pronikají pouze ojediněle jednotlivé páry. Její početnost v rámci PO byla v roce 2012 odhadována na nejméně 75 párů. Jako druh poměrně úzkého rozmezí sukcesních stadií křovinných ploch nejvíce trpí rychlým zarůstáním vhodných biotopů na jedné straně, a na straně druhé jejich úplnou likvidací, nejčastěji z důvodu rozšiřování vinic.

Podobné biotopy jako pěníce vlašská obývá velmi početně jiný druh přílohy I Směrnice o ptácích ůhýk obecný. A hovoříme-li tu o druzích přílohy I, určitě stojí za zmínku i skřivan lesní, jehož melancholicky znějící písničky můžeme z vřesovišť a vinic slyšet za příznivých dnů již od února.

Možná poněkud zvláštní se může čtenáři jevit skutečnost, že PO Podyjí, primárně vymezená pro uvedené dva druhy ptáků nelesní krajiny, sestává z větší části ze zapojených lesů, které však zmíněné druhy vůbec neobývají. Jinými slovy nejméně dvě třetiny plochy celé ptačí oblasti jsou pro uvedené předměty ochrany zcela bez významu. Je až druhou věcí, že v těchto lesnatých částech hnízdí také jiné druhy přílohy I (např. výr velký, žluna šedá, strakapoud prostřední), pro ty však PO vymezena primárně nebyla. Ať už byly okolnosti vymezování PO Podyjí jakékoliv, zkusme si trochu zafantazírovat a představit si alternativní příklad PO Podyjí, s jiným průběhem hranice: kdyby ptačí oblast začínala na západě u obce Podmolí a směrem na východ a jih byla vedena pouze otevřenou krajinou (převážně ochranným pásmem NP), a naopak by se na východě přidaly dvě lokality, a sice město Znojmo a Načeratický kopec, plocha takové PO by byla podstatně menší, než je stávající, avšak počet hnízdících párů předmětů ochrany by výrazně stoupl: u pěníce vlašské nejméně o třetinu (tj. o nejméně 25 párů na Načeratickém kopci), u strakapoudu jižního dokonce dvakrát (o alespoň 10 párů ve městě

Tento skřivan lesní před několika lety úspěšně přezimoval přímo v zahradě Správy NP Podyjí

Rozptýlené křoviny na bývalé vojenské střelnici u Mašovic jsou obzvláště atraktivní pro pěníce vlašskou

V NP Podyjí nalezneme i lesní vřesoviště

Znojmě). Avšak ochrana přírody není jediným zájmem lidské společnosti a koordinování různých, často protichůdných zájmů je vždy velice složité. Bude proto lepší, necháme-li podobné představy raději zase spát.

Co říci na závěr? Některé fenomény v přírodě lze na lokální úrovni podpořit snáze, jiné i podstatně hůře. Tam, kde to ještě lze a není dosud pozdě, je vhodná podpora často jedinou možností ochrany cenných společenstev organismů, ptáky nevyjímaje. V oblasti Podyjí, zejména díky existenci národního parku, lze podporovat rozmanitost živých forem na více úrovních, než tomu může být v krajině mimo hranice chráněných území. Podyjí, jako ostrov jedinečné pestrosti a zachovalých fragmentů dávné krajiny v této části středoevropského prostoru, tuto péči potřebuje.

Martin Valášek | působí jako zoolog Správy národního parku Podyjí. Je redaktorem odborného časopisu Thayensia.

Foto: Martin Valášek

Foto: Martin Valášek

Foto: Martin Valášek

Android ve službách ornitologa aneb ornitolog v područí Androida

Mobilní telefony jsou stále chytřejší a není daleko doba, kdy budou samy určovat ptáky třeba podle hlasu, který si nahrají. Nevím, jestli budu mít z takové věci radost, ale její využití při výzkumu ptáků si představit dovedu. Budou to vlastně jen o něco chytřejší diktafony než ty, které se používají k akustickému monitoringu již dnes. I současné telefony toho ale umějí dost, často tolik, že je složité se ve všech těch možnostech vyznat. Pokusím se tedy ve zcela subjektivním výběru představit některé aplikace pro Android, které používám nebo které mě zaujaly. Výběr a hodnocení si nedělá nárok na objektivitu ani úplnost; budu moc rád, když je kdokoli opraví a doplní, zejména o aplikace pro iOS a Windows. Neuvádím celou velkou skupinu aplikací pro záznam pozorování kromě našeho Avif Mobile.

Aladin

Aktuální radarová data, takže člověk vidí, za jak dlouho zmokne. Plus předpověď počasí.

Atlas ptáčkaře

30 Kč

Jednoduchý atlas v češtině zahrnující 188 druhů. Ke každému druhu stručný text, jedna až několik fotografií a nahrávky hlasů s komentáři českých ornitologů.

Audio Recorder

Na výběr je nepřeberné množství aplikací pro nahrávání zvuků. Osvědčila se mi tato pro své jednoduché ovládání a snadné a rychlé přepnutí ze základní kvality (pro mluvené poznámky) na lineární záznam ve formátu .wav pro kvalitní nahrávání hlasů ptáků.

Avif Mobile

Základní nástroj českého ornitologa, birdwatchera i ptáčkaře, který umožňuje zápis pozorování do Faunistické databáze ČSO **birds.cz** přímo v terénu i bez připojení k internetu. Kromě toho, že automaticky vyplní datum, čas i lokalitu pozorování (vše jde ručně změnit), obsahuje i řadu užitečných pomůcek, jako je kvadrátová mapovací síť, odpočítávání desetiminutovek při atlasovém mapování nebo zobrazení aktuální polohy v mapě. Člověk tak přímo vidí, zda se například blíží hranicím mapovacího čtverce. Zobrazit lze i mapu hnízd čápů bílých a přímo zadávat pozorování z hnízd. Aplikace zatím funguje pouze jednosměrně, slouží k zápisu dat. Prohlížení dřívějších pozorování a upozornění na zajímavé ptačí druhy přijdou v dalších verzích.

Bezpečné zastávky

Jednoduchá aplikace, která vás zavede na webovou stránku **zastavky.birdlife.cz** k hodnocení zastávek hromadné dopravy z hlediska jejich nebezpečnosti pro ptáky. Hodnocení lze provádět pouze při kvalitním datovém připojení, které je nezbytné pro načtení online mapy s vyznačenými zastávkami.

Bird Song ID: Auto Recognition

105,15 Kč

Jeden z mnoha zvukových atlasů, který se od ostatních odlišuje dvěma unikátními funkcemi. Neznámý hlas lze jednak určit podle několika charakteristik manuálně, zadáním výšky, délky, pravidelnosti, hlasitosti, ..., jednak automaticky z pořízené nahrávky. Automatické určování hlasů je ovšem v pilotní verzi, kdy umí rozeznat jen některé typy hlasů 36 běžných druhů za předpokladu, že je nahrávka pořízena za ideálních podmínek. Za úspěšné rozeznání se považuje, pokud se určený druh umístí s 80% pravděpodobností mezi 3 nejpravděpodobnějšími druhy. Ukázkové nahrávky obsahují navíc většinou jen zpěv a často jsou mírně zkrácené dodatečnými úpravami. Jako technická zajímavost stojí aplikace určitě za prozkoumání, ale praktický užitek od ní očekávat nelze.

Stejný vývojář, Sunbird Images, nabízí i další aplikace v různých jazycích zaměřené především na určování ptačích hlasů.

Bird sounds

Výborná jednoduchá aplikace pro vyhledání hlasů na zvukovém serveru **xeno-canto.org**. Umožňuje nejen okamžité přehrání, ale i uložení vybraných zvuků do telefonu a jejich následné přehrávání offline. Ideální pro rychlou přípravu vábníček a jejich přehrávání v terénu i pro srovnávání více hlasů téhož druhu.

Birds of Europe & Palearctic

872,14 Kč

Aplikace je elektronickou verzí ve své době velkolepé knihy Marka Beamana a Steva Madge *The Handbook of Bird Identification* (1998). Získáváme kompletní texty, mapy i ilustrace obsáhlé určovací příručky původně o 868 stranách za zlomek původní ceny. Aplikace ale bohužel obsahuje některé chyby (chybějí například obrázky dospělých terejů bílých) a možnosti digitálního prostředí příliš nevyužívá. Prakticky jedinou funkcí navíc je možnost zobrazit a jednoduše srovnat dva druhy zároveň. Přes uvedené nedostatky ale aplikaci doporučuji jako nejobsáhlejší elektronický atlas ptáků Evropy, zvláště těm, kdo zvládají angličtinu a původní knihu v knihovně nemají.

Stejný vývojář, mydigitalearth.com, nabízí řadu dalších placených atlasů ptáků různých částí světa, například *Birds of the Middle East*, *eGuide to Birds of East Africa*, *Sibley Birds of North America* a další, které mohou dobře posloužit při cestách do daných částí světa.

iKnow Birds 2

278,10 Kč

Pokročilejší atlas západoevropských ptáků, někteří naši chybějí. U každého druhu několik fotografií, nahrávky hlasů, stručný text členěný do kapitol (hnízdění, prostředí, hlas). Zajímavou

funkcí je vyhledávání podle jednoduchých charakteristik, kdy je možnost označit prostředí, velikost, barvu peří, tvar zobáku, barvu nohou a systém poté nabídne zúžený výběr druhů odpovídajících zadaným charakteristikám. Pro úplné začátečníky a děti to může být přínosné, s určením složitějších druhů to ale nepomůže. Celkově lze říci, že aplikace je zřejmě rovnocenná knize za obdobnou cenu.

Mapy.cz

Vynikající podrobná terénní mapa Česka, Slovenska a dalších států Evropy, kterou lze stáhnout a používat offline. Zobrazuje aktuální pozici dle GPS. K dokonalosti jí chybí jen to, aby zobrazovala hranice mapovacích kvadrátů.

Merlin Bird ID

Propracovaná aplikace na určování severoamerických ptáků od Cornellovy ornitologické laboratoře.

NABU Vogelführer

Jednoduchý atlas v němčině, opět s možností vyhledávání podle charakteristik jako iKnow Birds. Ke každému z 220 druhů pouze jeden obrázek a velmi stručný popis vzhledu, chování, rozmnožování, hlasu. Zvukové nahrávky aplikace neobsahuje.

Twitter

Nástroj na cvrlikání lidské, nikoli ptačí. Možno sledovat i cvrlikání ČSO @birdlifecz.

jazyk aplikace

stažení zdarma

placená aplikace, údaj o ceně

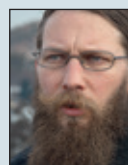
xx Kč

vyžaduje datové připojení (nepracuje offline)

pracuje i v režimu bez datového připojení (offline)

Zdeněk Vermouzek | je ředitelem ČSO. Mimo jiné koordinuje Jednotný program sčítání ptáků a podílí se na přípravě atlasu hnízdního rozšíření. V českých zemích propaguje přístupy občanské vědy.

Osvěžení v letním horku

Jak připravit pítka a koupátka

Zatímco krmítka patří již neodmyslitelně k zimnímu období, s příchodem léta vyvstává otázka, jak ptačím obyvatelům zahrady zpříjemnit vedra. Vítanou možností pro pozemky bez zahradního jezírka je instalace pítka či koupátka.

Foto: Martin Mecnarowski (photomecan.eu)

drozd zpěvný

Možnost mít přístup k vodě je pro ptáky velmi důležitá zvláště v místech, kde není v blízkosti žádný vodní zdroj či jen takový, který v průběhu léta vysychá. Ale i když je v okolí vody dostatek, ptáci rádi využijí bližší a bezpečný zdroj. Protože nemají potní žlázy, potřebují vody méně než savci. Na druhou stranu ztrácejí hodně vody dýcháním a výkaly. Vlhkost sice přijímají i z potravy, ale většina druhů pije každý den. Důležitá je pro ně také možnost koupele, při níž si čistí peří a zbavují se parazitů. Po koupání se ptákům s mokřím perím hůře létá, a proto většinou chvíli sedí opodál na slunci, kde se suší, každé pero probírají zobákem a potírají ho sekretem kostrční žlázy.

Foto: Alena Klvaňová

Nejjednodušším typem pítka je miska s vodou a několika kameny pro dosedání ptáků a hmyzu

Odměnou je nám tak možnost pěkného pozorování celé řady druhů ze širokého okolí včetně těch, které jinak žijí nenápadně a skrytě. Pokud se rozhodneme vytvořit pítka pro ptáky a nemáme velké umělecké nároky, můžeme použít jakoukoliv mělkou nádobu od misky pod květináč po např. dětské pískoviště. To jsou však spíše provizorní řešení a určitě stojí

za to, dát si s výběrem či výrobou více práce, aby pítka dobře zapadla do koncepce naší zahrady. Pítka ani koupátka by neměla být příliš hluboká a měla by mít dostatek vhodných dosedacích ploch, což zajistíme tím, že do něj vložíme několik plochých kamenů či klacíků, které budou vyčnívat nad hladinu. Větší a hlubší koupátka by neměla mít všude stejnou hloubku – nejlepší je, když se dno pozvolna svažuje, aby si každý druh mohl zvolit hloubku, která mu vyhovuje. Maximální hloubka vody by neměla být větší než 5–8 cm. Aby dno nebylo kluzké, posypeme ho drobným štěrskem a kamínky.

Také na českém trhu je již poměrně velká nabídka pítka a koupátek, např. na zelena-domacnost.com. Při koupi ale záleží nejen na našem vkusu, vždy mějme na paměti i funkčnost a bezpečnost pro ptáky. Nedoporučuji pořizovat pítka kovová, v horku se příliš zahřívají a v zimě namrzají. Mysleme také na to, aby pítka nebyla příliš hluboká a aby se dobře čistila – neměla příliš mnoho spár, ve kterých se tvoří usazeniny.

Údržba

Obecně lze říci, že čím menší je nádoba, tím častěji se musí voda v ní vyměňovat a doplňovat. Ptáci si na nový zdroj zvyknou jen v případě, že v něm bude voda stále přítomna a bude čistá. Vodu bychom měli kontrolovat co nejčastěji a pravidelně ji vyměňovat, nenechat zarůstat řasami a čistit od spadlých nečistot. V praxi to znamená alespoň jednou denně vodu vyměnit a jednou týdně nádobu setřít např. hrubší houbičkou, abychom ji zbavili usazenin. Pokud se nám v nádobě tvoří řasy, jednou měsíčně ji vyčistíme důkladněji. Připravíme si roztok vody a kuchyňského octa

v poměru 9 : 1 a rýžákem nádobu vydrhneme. Ocet řasy spolehlivě zničí.

Vhodnou možností, jak zvýšit atraktivitu koupátka či pítka, je zajistit, aby do něj voda stékala. Nemusí to být žádný velký proud, stačí, když bude jen kapat. Zvuk kapající vody ptáky přitahuje a pítka snáze objeví. Nejsnažším řešením je naplnit vodou PET lahev nebo jakoukoli jinou nádobu, udělat v ní malou dírkou a zavěsit ji nad pítka. Voda z ní bude pomalu kapat.

Pítka pro hmyz

Pítka či koupátka nemusí sloužit jen ptákům. Také motýli, včely a čmeláci rádi využijí možnost občerstvit se. Pro tento druh návštěvníků je však nutno vytvořit bezpečné místo k napití bez rizika pádu do vody a následného utopení. Ideální je malou část pítka pokrýt drobným štěrskem a písek – hmyz nepotřebuje přímo vodní plochu, z vlhkého substrátu může pít zcela bez rizika. Pokud nemáme písek nebo jej ptáci při koupání vyhazují, naskládáme do vody blízko sebe větší množství kamínků různé velikosti. Pítka určená speciálně pro hmyz je vhodné umístit v blízkosti květinového záhonu.

Umístění

Pítka umístíme raději do stínu, na přímém slunci se voda rychle kazí a odpařuje. Pozemní pítka a koupátka položíme nejlépe do otevřenějšího prostoru a dbáme na to, aby v blízkosti nerostla vysoká tráva a husté keře. To zajistí ptákům dobrý přehled a pravděpodobnost, že budou překvapeni predátorem, bude velmi nízká. Na druhou stranu v širším okolí (asi 10–15 m) by keře či stromy růst měly. Zejména po koupeli špatně létající ptáci tohoto krytu rádi využijí a v klidu si tu vysuší peří. Menší pítka je vhodné umístit do výšky ales-

Jak vyrobit koupátko

Co budeme potřebovat:

- beton (sympká směs z hobby obchodu)
- voda
- velký list (bohyšky rodu *Hosta*, lopuchu, reveně neboli rebarbory apod.)

1. Rozprostřeme velký igelit. Na něj nanese hromádku písku nebo hlíny tak vysokou, jak hluboké chceme mít koupátko (optimálně kolem 5 cm). Na písek rozložíme zvolený list rubovou stranou nahoru, uvidíme výraznou žilnatinu vystupující na spodní stranu, která se obtiskne do betonu a vytvoří dekorativní motiv.

2. Smícháme beton s vodou. Až bude mít středně hustou konzistenci, nanese jej na list tak, že uprostřed bude vrstva asi 7,5 cm a na zbytku listu 5 cm silná, aby beton nepopraskal. Aby okraje koupátka vypadaly hezky a věrně kopírovaly tvar listu, necháme po okrajích asi 2 cm bez pokrytí betonem.

3. Beton bude schnout nejméně 48 hodin. Po úplném zaschnutí výrobek obrátíme a sloupneme list. Jestliže zůstanou kousky listu přilepené na betonu, nevadí, odpadnou, až uschnou na slunci. Koupátko natřeme hydroizolačním nátěrem, aby voda neprosakovala betonem a koupátko v mrazu nepopraskalo. Můžeme také použít bazénovou barvu.

Foto: Alena Klvaňová

Toužíme-li po originalitě, prozkoumejme nabídku českých výtvarníků. Např. na fler.cz/jatefu nabízí keramická pítka Jana Fučíková; menší stojí kolem 500 Kč, větší na noze kolem 1000 Kč

Foto: 2x Jana Fučíková

poň 1,5 m buď na sloupek, či zavěsit na strom, což minimalizuje riziko útoku pozemních predátorů, zejména koček.

Pozor na skla!

Pítka často na zahradě instalujeme tak, abychom na něj měli dobrý výhled z okna či přes terasové dveře. Nesmíme tím ale ohrozit jeho návštěvníky. Zejména čerstvě vyvedená mláďata či ptáci, kteří u nás na zahradě nehnízdí (zvláště potulující se hejna v pozdním létě a protahující ptáci na podzim a v předjaří), nemají místo dobře „zmapované“ a jsou velmi zranitelní, hlavně při náhlém vyrušení. Pítka proto umístíme nejméně 15 m od oken a skla ošetříme ochrannými nálepkami.

Nebezpečné nádoby

I když si myslíme, že na naší zahradě nemají ptáci žádnou příležitost, kde se vykoupat nebo napít, nemusí to být vždy pravda. Ptáci často pijí z různých nádob, které používáme na zachycení dešťové vody. Právě sudy na vodu však představují pro ptáky, ale i pro hmyz a někdy i savce jako třeba kuny smrtící nástrahu. Pokud je sud až po okraj plný vody, pro ptáky riziko nepředstavuje, ale jakmile voda klesne, nežádka se stává, že ptáci do sudu spadnou a po kluzkých stěnách již nemohou vylézt. Ročně takto zahyne spousta drobných pěvců, ale i např. synantropní druhy sov, u nichž je – při jejich stále klesajících počtech – zbytečná ztráta každého jedince obzvláště nežádoucí. Řešením je zakrývat sudy buď poklopem, nebo hustým pletivem či přivázat ke stěně sudu plochý plovák (např. kus dřeva). Lze také pletivem vyložit stěny sudu zevnitř, aby po jejich hrubém povrchu mohli případní topiči se živočichové vyšplhat ven.

V zimě

Zajištění dostatku vody a možnosti koupání není jen záležitostí parných dnů. Bylo by chybou myslet si, že ptáci na podzim či během zimy nepotřebují pít a starat se o své

peří. V mrazivém období jsou zahradní pítka obzvláště důležitá, protože mnoho přírodních zdrojů vody zamrzá. Navíc jsou ptáci odkázáni téměř výlučně na suchou potravu (semena), která jim na rozdíl od hmyzu, jímž se živí v létě, žádnou vlhkost neposkytuje. Jak ale zařídit, aby nám voda v pítce nezamrzala? Nejjednodušším řešením je umístit

Americké napajedlo Solar Sipper opatřeno černým plastovým víkem a malým otvorem pro pití. Černá barva absorbuje sluneční teplo a izolovaná nádoba udržuje vodu nezamrzlou

Foto: Happy Bird Corporation

na hladinu jakýkoli plovák (např. míček). I lehký větřík s ním bude pohybovat, a kolem něj tak zůstane vždy trochu nezamrzlé vody. Nikdy však nepoužívejte chemikálie jako glycerin, nemrznoucí kapalinu nebo sůl, které by narušily voděodolnost ptačího peří nebo by ptáky přímo otrávil.

Přes zahraniční internetové obchody lze dnes již běžně koupit pítka, která pasivně využívají sluneční energii (zn. Solar Sipper). Chceme-li však mít jistotu, že i v oblačných dnech typických pro zimu našich zeměpisných šířek, bude pítka funkční, je pravděpodobně jedním z řešení elektrické vyhřívání s termostatem. Ptáci tak získají plný „servis“ a rádi se k nám budou vracet.

Petr Klvaňa | pracuje v Kroužkovacích stanicích Národního muzea. Ve volném čase se kromě sledování, kroužkování a počítání ptáků rád věnuje také zahradě.

Bělořit plavý (*Oenanthe isabellina*)

Pisila čáponohá (*Himantopus himantopus*)

Fotit jsem začal někdy kolem svých šesti let, ale vlastní fotoaparát jsem poprvé dostal v osmi letech. Byl to drobný kompaktní značkový Panasonic s desetinásobným zoomem a díky jeho možnostem jsem se pro fotografování okamžitě nadchnul. Fotáček jsem nosil všude s sebou a fotil vše, co jsem viděl. Ale nadšení pro přírodu způsobilo, že jsem už tehdy fotil hlavně motýly, hmyz a rostliny nebo se snažil zachytit vrabce a další živé tvory. V té době jsem také objevil onu úžasnou skupinu organismů – ptáky. Začal jsem chodit na procház-

ky po okolí mého bydliště, během kterých jsem se je snažil najít (rodiče se potom snažili najít mě), pozorovat, určit a zdokumentovat. Jednoduchý atlas ptáků z edice *Tři znaky* jsem nastudoval velmi rychle a zjistil, že zdaleka není vyčerpávající. Každý nově viděný a určený pták mi udělal obrovskou radost a považoval jsem jej za úspěch, ať už to byl třeba jen zvonek zelený. Druhé vydání Svenssona jsme získali alespoň v angličtině, což bylo trochu náročnější, ale bylo podstatně lepší než příručka *Tři znaky*.

Potápka rudokrká (*Podiceps grisegena*)

Táta Martin, který byl rád, že nejsem lhostejný k jeho fotografickému koníčku, mě podporoval a chodili jsme hledat spolu. V zimě, v létě, skoro pořád. Zpočátku většinu fotografií obstaral on díky lepší výbavě – přece jenom rozdíl mezi zrcadlovkou a kompaktem je obrovský –, ale i můj úkol vyhledávat a určovat objekty byl významný. Později, když už jsem unesl zrcadlovku s menším objektivem i já, začalo přibývat i mých vlastních fotek. Každý rok jsme jezdili a dodnes jezdíme na nějakou čistě fotograficko-biologickou expedici. Někdy na sever, jindy na jih. Takto v Norsku na Varangeru vznikla i moje fotografie jespáků bojovných, díky které jsem vyhrál mezinárodní soutěž fotografů přírody a titul Young Wildlife Photographer of the Year 2015.

V současné době se více než focení věnuji pozorování a biologii. V lokalitách našeho bydliště a dědovy chalupy (dva kvadráty) mapuji hnízdičky ptáky pro nový atlas hnízdního rozšíření. Také moje přírodopisná knihovna za ty roky značně nabrala na objemu. Ale občas si najdu čas i na nějaké to focení. Oproti prostému pozorování má tu výhodu, že člověk musí pro vznik dobré fotky strávit s ptáky mnohem delší dobu, díky čemuž pozná více zajímavostí z jejich chování.

Přeji všem spoustu zajímavých pozorování a zážitků v přírodě!

Bělořit sedý (*Oenanthe oenanthe*)

JAK BLÍZKO JE TEĎ?

MONARCH 5
8x56 6.2" WP

Čas krmení! Uspokojte svou zvědavost.

Díky velkému předsunutí výstupní pupily dalekohledu MONARCH 5 nepřehlédnete žádný detail. Každou vzrušující scénu si přiblížíte snadno a rychle. Ostrý a jasný obraz zprostředkovaný objektivy o průměru 56 mm s extrémním zvětšením vás prostě uchvátí. Optická skla ED společnosti Nikon s dielektrickými zrcadlovými vrstvami s vysokou odrazností a vrstvami fázové korekce zajišťují věrné zobrazení pozorovaného objektu. Toužíte po dalším? Robustní, vodotěsná konstrukce zajišťuje vysoce pohodlné ovládání i v nejnáročnějších podmínkách.

Dokonalá optika pro vaši spokojenost.

Hyl rudý (*Carpodacus erythrinus*) obývá městské parky na severu, u nás se zatím jeho synantropizace drží pozadu. Utula, Finsko

Zpívají opravdu městští ptáci déle?

Sýkora koňadra není *ptáci*... a proč je dobré na to nezapomínat

Opeření měšťáci zpívají během roku déle než vesničani. No ovšem, to přece dávno víme. Opravdu? A jak to víme? Takovou otázku bychom si měli položit vždy, když „se něco přece ví“. Ono se totiž „dobře ví“ kdeco. Třeba že velkoplošný výpadek elektřiny či jiná nesnesitelná pohroma vede k očekávanému zvýšení porodnosti o devět měsíců později (teď mluvíme o lidech, ne o holubech). Přesněji řečeno: „dobře se to ví“ až do chvíle, než se pokusíme dopátrat důkazů pro toto tvrzení. A než zjistíme, že jde o obyčejný, ničím nepodložený „urbánní mýtus“.

Ve vědě tomu nebývá jinak. Řadu tradovaných tvrzení bereme jako samozřejmost; nejsnáze nám to jde, pokud jsme si danou „pravdu“ přečetli v uznávané učebnici či nám jí sdělila uznávaná kapacita. (I tak zlověstný osud může vědce postihnout: můžete se stát kapacitou; pozor na to!) Zvlášť když tvrzení naplňují naše očekávání – to se pak ani nepokoušíme ověřovat, kdo a jak je vlastně zjistil.

Ověřuji, tedy jsem

A pokud ověřujeme? Tvrzení „ptáci dělají to a ono“ bývá často podloženo jedinou studií na, řekněme, sýkoře koňadře (volba nikoli náhodná: koňadra je jedním z nejprozkoumanějších organismů vůbec). Vidíte to? Sýkora koňadra není *ptáci*, jak je snad patrné i z gramatické „schízny“. A koňadra je pěkný příklad: může něco, co klade i tucet vajec, hnízdí v lidmi vyrobené budce a místo lesa obývá umělé pole na dříví, zastupovat typického ptáka? Pokud si myslíte, že ano, dokažte to. A v tom je jádro pudla: naše pochyby může rozptýlit pouze a jen (na takové autoritativní fráze pozor, ale tady sedí dokonale), pokud se podíváme na vícero druhů. Až pak se dozvíme, zda koňadří pravda je i ptačí pravdou.

Tak tedy: městští ptáci mají delší zpěvnou a hnízdní sezonu než ptáci v okolní krajině, v lese či na poli. Jen málokterá pravda o ptačí biologii

je tak známá a nezpochybňovaná i mezi běžnou veřejností, která jinak nepozná pěnkavu od vrabce. Pochopitelně: ve městech je celoročně tepleji (efekt městského tepelného ostrova), v zimě více potravy (krmítka i odpadky, které nestačili vyjít bezprizorní spoluobčané) a přesvětleno (pouliční lampy by měly se samci nastavenými hormonálně na světelný režim dělat divy).¹

A skutečně: jistě by se našli pozorovatelé, kteří si všimli *městského* kosa zpívajícího ve tři ráno na Nový rok (a pak skoro celý nový rok). A jistě jste četli novinové zprávy o vyvedeném koseti v městském parku v únoru. Ale co z toho plyne? Vůbec nic. Jeden zpívající kos delší hnízdní sezonu nedělá. O vlaštovkách a jaru to víme; proč na to v jiných situacích tak ochotně zapomínáme? Protože lidská mysl je přednastavena tak, že pozornost poutají výjimečné, z řady vybočující události. Na jedince proto zapomeňme.

V opakování je pravda

Ale u nás v Olomouci takto časně slyším zpívat hned několik kosů. To už vypadá líp. Ale především: pokud mluvím o rozdílu (ve městě déle), musím s něčím srovnávat. Ne jen tiše předpokládat, že v lese je touto roční dobou ticho, když se to přece ví. Fajn. Vydejme se na výlet do Litovelského Pomoraví, za olomouckými humny, do zemědělské krajiny s lesíky a vesničkami. Na Nový rok ticho. Co z toho plyne? Prostě jen to, že zrovna dnes tam kos nezpívá. Prostě Nový rok není rok.

Řešení je nasnadě: mnoho výletů. A dostatečně často – pojedeme-li jednou za měsíc... tak to si každý domyslí, to by bylo jako měřit výšku člověka s přesností na celé metry. Vždy ve stejný týden do města a vzápětí do lesa. A znovu další týden a tak dál, celou sezonu. A vskutku: kosi v Pomoraví začínají hromadně zpívat později než kosi olomoučtí. Zpěvná sezona je tedy skutečně delší ve městě. Je to pravda!

Ne, není to pravda: je to nejčastější chyba, jakou biologové páchají! Včetně ornitologů. Proč? Stejně jako „koňadra není *ptáci*“, tak Olomouc není *město* a Pomoraví není *neměsto*. Stejný problém, jen v jiném kabátě. Co když kosi v části Pomoraví, kterou jsem si vybral,

zpívají později ne proto, že jsou mimo město, ale proto, že jsou rušeni nedalekou železniční tratí? Nebo jim jen vyschlo v syrinxu spadem popílku z nějaké továrny? Nebo... úplně čímkoli z desítek dalších parametrů, kterými se liší *jakékoli* dvě lokality (teplota, predátoři, srážky, paraziti, znečištění, potrava, genetika populace, ...)? A nezjistili bychom nakonec rozdíl i mezi dvěma městy, třeba Olomoucí a Třebíčí? Nebo dvěma kusy zemědělské krajiny? Dost pravděpodobně, když o tom chvíli uvažujeme realisticky. Na populaci tedy zapomeňme.

Jaká je šance, že časový zpěvný harmonogram kosů bude na dvou místech úplně *stejný*? V přírodě se vše liší, nikdy nic není stejné. Pak je předem jasné, že jedno z míst bude mít nevyhnutelně o *něco* delší zpěvnou aktivitu; pak si ale stačí hodit korunou – v polovině případů směr rozdílů odhadneme, aniž bychom vyrazili do terénu! Tohle by měli mít na paměti daňový poplatníci (kteří výzkum volky nevolky platí), pracovníci grantových agentur (kteří mají zodpovědnost za to, komu peníze dají) i recenzenti a redaktoři odborných časopisů (kteří jsou zodpovědní za to, aby tiskem nevycházely blbosti). Navrhovaná studie, která srovnává dvě (populace, druhy, lokality, cokoli), patří do odpadkového koše, ne do odborného časopisu. A nakonec: ať už je zjištěný rozdíl jakkoli velký, jednoduše neexistuje způsob, jak rozdílů připisat jeho příčinu, *pokud* zkoumáme jen dvě populace (viz předešlý odstavec). Na to člověk nemusí být vědec, to dá zdravý selský rozum.

Olomoucký kos tedy těžko může zastupovat kosa Ostraváka, kosa Varšaváka nebo kosa Pražáka. Ale co kdyby opravdu všichni kosi zpívali ve městech (několika) jednotně déle než jejich soudruzi na vsi (několika)? Hm, stálo by to spoustu práce spousty kolegů, ale jak už víme, koňadra není *ptáci*; stejně tak kos není *ptáci*. A víc výzkumných lokalit to nezmění. Na druh proto zapomeňme taky.

Kudy vede cesta?

Teď už je správné řešení nasnadě. Pokud jsme si vzali tak velké sous-tu („Mají *ptáci* ve městech delší hnízdní, a tedy zpěvnou sezonu než v zemědělské krajině?“), bude mu nutně odpovídat i velikost požadované práce. Jak jsme to tedy provedli?² Zrekrutovali jsme kolegy z celkem osmi evropských měst, od jižního Španělska (Granada) po severní Finsko (Rovaniemi). Ke každému městu jsme zvolili nedalekou lokalitu v neměstské krajině tak, aby měla podobnou strukturu prostředí (tj. vegetační patra), po vyloučení zastavěných ploch (které definují prostředí jako městské, respektive neměstské). Na každé z 16 lokalit jsme pak každý týden, napříč celou sezonou od předjaří do počátku podzimu, sčítali všechny zpívající samce všech druhů (tedy i strakapouda, který „zpívá“ zobákem o strom).

Po vyloučení druhů a populací, které se nevyskytovaly v obou prostředích, a populací s nedostatečným vzorkem (pod 20 záznamů pro daný druh na daném místě) zůstalo celkem 137 párů populací (tj. město a sousední neměsto) od 54 druhů (všechny předešlé práce, které vyšly tiskem a tvrdily, že městští ptáci mají delší rozmnožovací sezonu, byly založeny na jednom páru jednoho druhu). To už by nám něco rozumného o *ptácích* říct mohlo (přínejmenším těch evropských).

Celkově městští ptáci skutečně zpívali dříve a déle než ptáci neměstští, ale rozdíl byl mnohem menší, než se předpokládalo v literatuře – přibližně jen týden. Na druhé straně je rozumnějším měřítkem tohoto rozdílů ne subjektivní dojem, ale biologická realita: odhadovaný průměrný rozdíl mezi nejsevernějšími a nejižnějšími populacemi byl asi dva a půl týdne. Touto optikou není rozdíl mezi městskými a neměstskými populacemi zas tak triviální: vždyť je od sebe dělí jen pár kilometrů, zatímco délka našeho studijního gradientu byla 3 800 km.

Ovšem mezi populacemi byly podstatné rozdíly: ty dlouho synantropizované zpívaly déle než ty, které do měst teprve přicházejí. A nejde jen o biologii. Podstatná je i velikost města – čím větší, tím výraznější rozdíl ve zpěvné aktivitě oproti okolí. A vyšší teplota a srážky v dané oblasti zase souvisely s časnějším nástupem zpěvné sezony. Podobné vlivy (a mnoho dalších, pro které zde není prostor) by vůbec nešlo testovat, kdybychom postupovali jako naši badatelští předchůdci s jedním druhem. Podstatné je i to, že pro většinu druhů naše lokality zahrnovaly celý severojižní rozsah jejich areálů: co kdyby městští ptáci zpívali dříve jen v jižní Evropě a studiem severoevropských populací bychom tento rozdíl spolehlivě přehlédli?

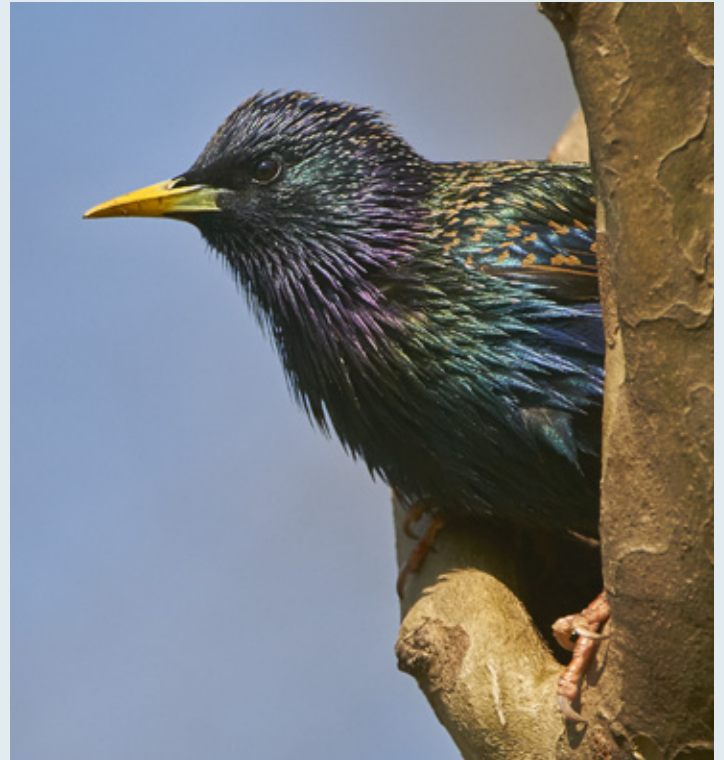

Foto: Tomáš Grím

Špaček obecný (*Sturnus vulgaris*) je běžným zpěvákem městských parků nejen ve své evropské domovině, ale i na řadě kontinentů, kam byl vysazen člověkem. Central Park, New York

V jiné studii naopak špačci zpívali ve městě *později* než v okolí. Ostatně i v naší práci „šly“ některé druhy a populace proti proudu. Ale jak každý ví, ani celé družstvo basketbalistek nemění nic na faktu, že muži mají vyšší postavu než ženy. Pokud bychom měli podobná data, mohli bychom zobecnit „ptáci mají ve městech *kratší* zpěvnou sezonu“! Jen díky datům z řady druhů na řadě lokalit víme, že by to byl nesmysl.

Spěchám dodat, že zmíněná pozitiva naší studie neznamenaají, že nemá i slabiny (jako každá věda). Data jsou jen z jedné sezony... takže (jak už víte, viz výše) můžeme jen doufat, že námi zjištěné vztahy nemá na svědomí potouchlé počasí v roce 2009. Data na každé lokalitě sbíral

Foto: Tomáš Grím

Majna obecná (*Acridotheres tristis*), příbuzná našeho špačka, si prozpěvuje ukryta před odpoledním tropickým žářem. Ve svém původním areálu (jižní Asie) je jedním z neúspěšnějších kolonizátorů městského prostředí.² Snad právě díky tomu³ se po vysazení člověkem úspěšně uchytila i v Austrálii, Japonsku, Indonésii, Arábii, jižní Africe, USA a na Novém Zélandu, Nové Kaledonii, Madagaskaru i ve Francouzské Polynésii. O tom, jak se mění zpěv u introdukovaných druhů ptáků, zatím mnoho nevíme. Papeete, Tahiti

Foto: Tomáš Grim

Klasickým městským zpěvákem, aktivním ve dne v noci, v zimě v létě, je červinka obecná (*Erithacus rubecula*). Kde jinde si poslechnout její melancholickou písničku než na hřbitově? Tampere, Finsko

jiný badatel (když dva ornitologové sčítají ve stejnou dobu na stejném místě, k totožnému počtu jedinců, a dokonce ani druhů samozřejmě nedojdou, jak je dobře známo ze studií zkoumajících hodnověrnost ornitologické práce). To však nakonec může být výhoda: jakékoli zkreslení je prostě šum, který snižuje šanci zjistit existující vztahy (naopak náhodný šum nemůže, z principu, nenáhodné vztahy vyrobit).

V práci jsme se také na základě délek zpěvných sezon pokusili odhadnout, jak delší hnízdní sezona může navýšit reprodukční úspěch jedince, který se přestěhuje z lesa do města. Optimálně bychom však měli přímo zjistit průměrné individuální fitness městských vs. neměstských jedinců (tj. kolik hnízdění za rok, jak velká snůška, jaká úspěšnost vyvedení atd.). Taková data je nesnadné získat i pro jediný druh na jedné lokalitě, jak ví každý, kdo se do takového výzkumu pustil. Dohledávat pak hnízda přes celou sezonu u stovek nebo tisíců individuálně značených jedinců od desítek druhů na víc jak tuctu lokalit by byl úkol ne pro tým tuctu autorů, ale pro desítky, nebo spíše stovky spolupracovníků. Jak z podobné šlamastyky? Podobně jako jiné biologické studie jsme neměřili přímo reprodukci, tedy hnízdění, ale jiný faktor, který s ním koreluje (souvisí), tedy zpěv. Na rozdíl od mnoha jiných prací jsme pozitivní vztah nejen očekávali („logicky by to přece mělo sedět...“), ale přímo otestovali (a potvrdili) podle literárních i vlastních terénních dat.

Zlá pseudoreplikace a dobrá metareplikace

Pokud se chystáte sami bádát, závěrem jako bonus dvě užitečná slovíčka (např. pro dohledání literatury: téma je tak široké, že jej nelze pojmut ani v celé učebnici, natož v tak rozvlácném, a přece poutavém článku). Slovíčka užitečná pro začátečníky i pokročilé, pro amatéry i profesionály; ti druzí by měli vědět, ale často neví – kdyby věděli, nebudou dělat tak hloupé chyby, jaké běžně dělají. Srovnávání dvou populací, dvou druhů, dvou lokalit, dvou hnízdních sezon, dvou... čehokoli říkáme *pseudoreplikace*.³ To je fuj, alespoň pokud tedy testujeme obecně platné hypotézy (a věda vlastně nic jiného nedělá). Jediná cesta, jak se dobrot obecných závěrů, je opakování studií napříč fylogenetickou diverzitou (různé druhy, např. kos, strakapoud, hrivnáč...), prostorem (různé dostatečně vzájemně izolované lokality) a časem (hnízdní sezona letos, příští rok...). Takovému opakování celých studií říkáme *metareplikace*.⁴

Celkově to může vyznít chmurně: málo práce = výsledky k ničemu, použitelné výsledky = tolik práce! Nezoufejte. Je docela v pořádku sledovat jen jednu lokalitu a nevěšet budky (nebo dokonce sebe) hned po všech lesích ČR. Pokud se naše otázka ptá po rozdílech mezi jedinci („Nacházejí samečci lejska bělokrkého s větší čelní skvrnou větší oblibu u samic než samečci s menší skvrnou?“), je docela v pořádku bádát v jednom lese (ale i tak interpretovat a zobecňovat opatrně: co když tamhleto továrna...). Problém naopak vždy nastává, když se ptáme po rozdílech na úrovni celých vyšších jednotek, např. biotopů: jestli třeba ptačí mládě roste lépe v listnatém než jehličnatém lese, to se opravdu nedozvíme srovnáním 20 hnízd z jednoho lesa s listím a 20 hnízd z druhého lesa s jehličím. Pokud nám okolnosti nedovolují data získat lépe (a většinou to lze!), musíme počítat s tím, že taková studie má podstatně vyšší riziko, že ji solidní časopis (třeba *Sylvia*) neotiskne. A v každém případě je dobré být fér, vyložit karty na stůl a omezení své studie v článku popsat: „Ano, naše výsledky nedokazují, jen naznačují; víme, že z takto získaných dat nemůžeme zobecňovat; to bude možné až po doplnění dat z dalších lokalit“. A jednoduchých způsobů, jak nasbírat data rozumně i na omezeném území a snížit problém *pseudoreplikace*, je celá řada.⁵

Foto: Tomáš Grim

O biologii většiny ptáků, tedy o tropických opeřencích, mají ornitologové zatím spíše mlhavou představu.⁷ Krásně zbarvení samci tyranovce rubínového (*Pyrocephalus rubinus*) zpívají v hlučnějších částech Mexico City delší sloky. Pomocí stejné strategie (a řady dalších) se s městským hlukem popraly i další druhy, např. v tomto směru asi nejlépe prozkoumaná sýkora koňadra. Mar Chiquita, Argentina

Motivace vysvětlit „celý svět“ v jednom článku je ve vědě vysoká: přední časopisy to chtějí a poptávka vyrábí nabídku. S vědomím toho, co je pseudoreplikace a metareplikace, bychom měli publikované práce, byť v sebelepších časopisech, číst kriticky. A stejně přistupovat i k naší vlastní práci. Tak tedy hodně úspěchů při dalším bádání!

Literatura:

- Grim T. 2015: Cesta do města. Proč a jak se ptáci stěhují k lidem. *Vesmír* 94 (7–8): 414–422.
- Møller A. P. a kol. 2015: Effects of urbanization on bird phenology: a continental study of paired urban and rural populations. *Climate Research* 66 (3): 185–199.
- Grim T. 2012: Proč kukačka neparazituje nejnápadnější ptáky? Konkrétní příklad s obecným poučením pro ekologické studie. *Živa* 60 (1): 36–39.
- Trnka A. & Grim T. (eds.) 2014: Ornitologická příručka. Slovenská ornitologická spoločnosť / BirdLife Slovensko, Bratislava.
- Samaš P. a kol. 2013: Jak urbanizace ovlivňuje rozptylové chování kosa černého (*Turdus merula*)? *Sylvia* 49 (1): 21–38.
- Møller A. P. a kol. 2015: Urbanized birds have superior establishment success in novel environments. *Oecologia* 178 (3): 943–950.
- Remeš V. & Grim T. 2016: Nápadný púvab mortality. Proč jsou tropičtí ptáci linými rodiči? *Vesmír* 95 (7–8): 452–454.

Tomáš Grim | učí na katedře zoologie Univerzity Palackého v Olomouci. Zabývá se především hnízdním parazitismem a urbanizací ptáků. Je spoluautorem a spolueditorem první slovenské Ornitologické příručky.

Tichá slavičí odlétání

V půlce dubna přiletli se zpěvem, v půli školních prázdnin v tichosti zmizí. Ano, slavíci obecní u nás pobývají necelé čtyři měsíce! Za ten čas stihli vyvést mladé, vyměnit peří na cestu a vytvořit si zásoby tuku pro přesun do první velké tahové zastávky. Tam energii doplní a tak to bude ještě několikrát. Teď právě odlétají. Tedy ti z dospělých, kterým hnízdění vyšlo na první pokus, neboť ještě o něco dříve před nimi zmizeli všichni neúspěšní – ti, kteří nehnížděli a mohli začít pelichat už v půlce června.

Zhruba od začátku století se věnují pelichání slavíků poté, co se mi podařilo najít způsob, jak je v prostředí přehrávkou kontaktních hlasů zjistit. Peří totiž mění v těch nejhustších porostech a zcela v tichosti. Někdy, pokud hnízdiště takový komfort nenabízí, přesídlí přepeřít jinam. V určitou chvíli jsou během procesu téměř neschopní letu

a spoléhají se na přikrčení či rychlé odběhnutí. Podle výsledků mého výzkumu netrvá výměna opeření slavíku obecnému déle než 50 dnů, slavík tmavý to zvládne rychleji, klidně za 35 dní. Jakmile je růst peří ukončen, slavíci ihned odlétají. Naprostá většina jich odtáhne do konce srpna, pozdější zjištění se týká především mladých ptáků. Ti nemění opeření kompletně, jen se jim ztratí jemná skvrněná pírká z šatu mláďat a oni se konečně podobají rodičům. Křídla jim sloužila po celý čas, nemuseli se nikde skrývat a na předodletové potulce poznávali krajinu, kam se pokusí po zimě z Afriky vrátit. Tyto slavíci výrostky zastihneme často i na zrajících bezinkách, v ostružině či na rybízu. Nakonec ale také oni jedné noci zamíří k jihu po cestě, o které nevědí vůbec nic. Kroužkování však i na ně prozradilo, že se ze svých zimovišť dokáží úspěšně vracet.

✎ Pavel Kverek

Dospělý rozpelichaný slavík obecný. Tmavé peří roste nově, světlé je původní opotřebované. Letky rostou postupně

Dospělý slavík tmavý těsně před zakončením pelichání. Patrně je krajní ocasní pero, které ještě nedorostlo. Též v křídle několik letek ještě roste, ale jsou už těsně před dokončením vývoje

Sovy v antických a středověkých textech

Vynakládá-li někdo marné úsilí nebo se věnuje něčemu zbytečnému, říká se u nás, že „nosí dříví do lesa“. V Itálii takový člověk „nosí vodu do moře“, ve starověkém Řecku však „nosil sovy do Athén“. Slavné řecké město, pojmenované podle bohyně Pallas Athény, která měla přídomek *glaukópis*, doslova „sovoooká“, bylo totiž proslulé velkým výskytem sov.

Starověcí a středověcí autoři poskytují o sovách jen velmi skrovné údaje. Popisují je jako noční dravce se zahnutým zobákem a drápy, kteří kvůli obživě pronásledují myši a malé ptáky a skvěle vidí v noci, kdy se rozléhá jejich truchlivý hlas. Tyto rysy ve vzhledu a chování sov se promítly do řeckých a latinských jmen, z nichž většina pronikla až do moderní nomenklatury.

Některá poukazují na dobu, kdy se tyto ptáci obvykle věnují lovu. Pojmenování *noctua*, k němuž čeští lexikografové 14.–15. století připojili ekvivalent *sowa*, je odvozeno z latinského *nox* (gen. *noctis*), „noc“; moderní ornitologové je použili k označení sýčka obecného (*Athene noctua*). S noční temnotou souvisí rovněž řecké *nyktikorax*, „výr“, které je složeno ze slov *nyx* (gen. *nyktos*), „noc“, a *korax*, „krkavec“. Výrazné zvuky však vydávají též volavky, a v moderní nomenklatuře bylo tedy toto jméno použito pro označení kvakoše nočního (*Nycticorax nycticorax*). Ve středověku pak bylo vyhrazeno sýčkovi, o čemž svědčí i staročeské ekvivalenty *syč* a *saycz* v Klaretových glosářích a ve vokabuláři Jana Vodňanského.

Athénská tetradrachma, rub, kolem roku 450 př. n. l.

Jiné sovy byly nazvány podle svého vzhledu. Řecké *glaux* označující sýčka poukazovalo na zářivou barvu sovích očí, zatímco pojmenování kalouse ovlivnila na hlavě vztyčená perníčka připomínající uši, a proto mu dali řeční autoři název *ótos*, v jehož základu stojí řecké slovo *ús* (gen. *ótos*), „ucho“. I tímto starověkým termínem se inspirovali moderní přírodovědci a využili jej jako rodové jméno výrečka (rod *Otus*) a druhové jméno kalouse ušatého (*Asio otus*).

Obzvláště pak starověké a středověké autoři fascinovaly výrazné hlasy sov. Výr (v českých středověkých pramenech *vir* či *wayr*) měl v latině jméno *bubo*, které kopíruje hluboké a strach nahánějící houkání tohoto mohutného ptáka; výrům bylo přiřazeno i v moder-

ní nomenklatuře (rod *Bubo*). Latinské *strix* označující různé druhy sov bylo použito nejen jako rodové jméno puštíků (rod *Strix*), ale stojí též v základu názvu čeledi puštíkovitých (*Strigidae*) a celého řádu sov (*Strigiformes*); latina je přejala z řečtiny, kde vyjadřovalo soví skřek. Latinští autoři však odvozovali latinskou výpůjčku omylem z latinského slovesa *stridere*, které má širokou škálu významů od skřipání a vrzání přes řinčení a syčení až po bzučení a pískání. S ohledem na poslední uvedený význam nepřekvapuje, že ve středověku označovalo jméno *strix* též netopýra. Rovněž latinské *ulula*, spojované ve starověku nejčastěji s puštíkem obecným, souvisí s hlasovými projevy. Je odvozeno od slovesa *ululare*, které se v souvislosti s člověkem překládá jako „bédovat“ či „naříkat“, ve spojení se psy jako „skučet“ či „výt“, a je-li použito o ptácích, má obvykle význam „(truchlivě) houkat“. V ptačí říši není o podobné zvuky nouze a středověkým autorům nebylo vždy jasné, o jakého ptáka se jedná. Moderní přírodovědci sice použili latinský výraz jako druhové jméno u sovice krahujové (*Surnia ulula*), v latinských středověkých textech však byl opět spojen s výraznými hlasovými projevy volavek, jak dosvědčuje staročeský ekvivalent *nočníj bukacž* ve vokabuláři Jana Vodňanského.

✎ Hana Šedinová, Kabinet pro klasická studia, Filosofický ústav AV ČR

Norové, nestřílejte orly skalní!

(petice)

Norsko máme spojené s divokou přírodou prostou lidských zásahů. Že zdání může klamat, nás přesvědčil norský parlament 6. června, kdy schválil pilotní projekt na „regulaci počtu“ orlů skalních, jejichž přirozená populace se v Norsku posledních 15 až 20 let nemění. V loňském roce zde hnízdilo 652 až 1139 párů. Parlament vyhověl žádostem pastevního průmyslu a přiřadil orly skalní k vlkům, medvědům, rysům a rosomákům, kteří jsou všichni stále v Norsku stříleni.

Foto: Kjetil Schjølberg, Norsk Ornitologisk Forening

Orel skalní váží stejně jako domácí kočka. Přestože je to majestátní lovec, nepředstavuje pro ovce a soby takové nebezpečí, jak tvrdí představitelé norského pastevního průmyslu. I kdyby orlí skalní z Norska zcela zmizeli, byl by dopad na ovce a soby jen těžko viditelný

Obraz divoké přírody s jejími samoregulačními schopnostmi tak bere rychle za své. Hlavní příčinou je skutečnost, že stáda sobů, která se v Norsku volně pasou, jsou kromě nejsevernějších oblastí považována za domácí zvířata ve vlastnictví Laponců. Stavební rozvoj, budování silnic, přehrad a dalších staveb ale omezuje prostor, na kterém mohou zvířata migrovat, což bylo po staletí jejich přirozenou a v podstatě jedinou obranou proti predátorům. I přesto je reálný tlak orlů skalních, kterému jsou stáda sobů i ovců vystavena, minimální. A navíc stát již nyní ztráty způsobené predátory kompenzuje.

Dobrou zprávou je alespoň to, že celý záměr nyní směřuje do veřejného připomínkování. Norská ornitologická společnost věří, že se jej podaří zastavit v této fázi a že stabilní norská populace orlů skalních zůstane zachována. Na její obranu vystupují i představitelé norského turismu, jemuž by pronásledování orlů rozhodně neprospělo. Právě za divokou přírodou totiž turisté do Norska jezdí a v nabídce nalezneme i společnosti nabízející návštěvu fotografických krytů speciálně vybudovaných k focení orlů skalních.

Pro nás je důležité, že můžeme situaci v Norsku ovlivnit podpisem petice Norské ornitologické společnosti, která je představena na www.birdlife.cz/norsko.html.

✎ Zdeněk Vermouzek

Postřehy z testování nových výukových programů pro školy

Foto: Jiří Bohdal (naturfoto.cz)

V letošním roce připravujeme tři nové výukové programy zaměřené na ochranu synantropních ptáků. Ten pro nejmenší děti je věnovaný vlaštovkám a jiříčkám, programy pro starší děti jsou zaměřené na reálná nebezpečí, která na ptáky v lidských sídlech čekají, skla samozřejmě nevyjímaje.

Testování těchto programů na školách je krásnou ukázkou toho, jak je důležitý vlastní prožitek, pokud chceme u dětí rozvíjet kladný vztah k přírodě. V dnešní době moderních technologií a strachu z klíšťat bohužel stále více dětí zná přírodu jen virtuálně. Není pak divu, že po položení otázky, jací ptáci žijí ve vašem okolí, se toho moc nedozvíte, nebo se naopak dozvíte mnoho zajímavého: třeba že pávi, nebo dokonce supi. „Vždyť přece běžela ta kampaň na jejich ochranu, jak jsou ohrožení!“ překvapil mě jeden chlapec svou informovaností. Že u nás ale supi nežijí, už nevěděl...

Vydali jsme se tedy do okolí školy pátrat po ptácích. Někdy jich bylo více, jindy méně. Záleželo na tom, kde se škola nacházela. Naším cílem při vycházkách s prvním stupněm byla hnízda jiříček nebo vlaštovek. Naštěstí se mi pomocí našich členů bydlících v blízkosti školy či v avífu podařilo předem najít místo, kam vycházku směřovat, a mohli jsme jít „najisto“. Za to moc děkuji. Nejúžasnější cíl na nás čekal v místě, kde si všichni mysleli, že žádní ptáci být nemohou – na pražské Pankráci. Došli jsme k obrovské kolonii jiříček. Mnoho hnízd bylo hned nad vchodovými dveřmi a rodiče nám k hnízdům naletovali přímo nad hlavou. Všechny děti, i ty, které do té doby zájem neprojevovaly, je nadšeně pozorovaly.

Při závěrečném sezení pak už dovedly vyjmenovat druhy, které žijí v okolí jejich školy, a samy mi nadšeně popisovaly, jak jsou jiříčky roztomilé, jaké má jejich hnízdo tvar, jak mohou být postavena i přes sebe a jak o jejich hnízda někde nestojí a dávají na domy zábrany. Bylo vidět, že zážitek z přímého pozorování ptáků je opravdu silný.

Pak si řeknete, že vodit děti do přírody a něco jim tam ukazovat má smysl. To si uvědomím vždy, když pohlédnu do očí dětí, které nadšeně v přírodě cokoli pozorují. Důležitý je zážitek, který v nich zůstane a prohloubí jejich vztah k přírodě.

✎ Gabriela Dobruská

Skleněné fasády bezpečné pro ptactvo

AGC
GLASS UNLIMITED

Chapelle Musicale Reine Elisabeth, Waterloo, Belgie – digitální potisk Artlite Digital.

Architekt: Synergy International & L'Escaut. © AGC Glass Europe

Crédit Mutuelle, Valence, Francie – Artlite použitý v izolačním zasklení.

Architekt: Atelier 3A. © AGC Glass Europe, © Studio Erick Saillet

Maximální přísun denního světla, vizuální kontakt s okolím, propojení vnitřního a vnějšího prostředí. To jsou požadavky dnešních investorů na současné budovy, které se nesou v trendu co největších prosklených ploch. Velké skleněné plochy však představují smrtelné nebezpečí pro ptáky. S postupným nárůstem využití skla počty ptáků zabíjených nárazy do skel neustále rostou. Letící pták totiž v prosklené ploše nevidí překážku, ale naopak místo k průletu, či dokonce zrcadlí se krajinu. Snížit riziko tohoto problému lze, pokud jsou prosklené části fasády opatřeny vhodnými bezpečnostními prvky, které jsou pro ptactvo viditelné. Určitým řešením problému je používání různých samolepek a lepicích pásek, jejich životnost je však omezená (přibližně dva roky).

Podstatně trvanlivějším řešením je zvolit takový typ zasklení, které by splňovalo pravidla pro funkční řešení ochrany ptáků s využitím viditelných vzorů na skle. V úvahu přichází sklo dekorované síťotiskem Artlite či digitálním potiskem Artlite Digital.

Ornitologické výzkumy v mnoha zemích dokazují, že při správném postupu mohou být nárazy ptáků do skel silně redukovány a v některých případech úplně eliminovány. Optimální je rovnoměrné pokrytí skel vzory jakýchkoliv tvarů s mezerami přibližně 10 cm při vertikálním pokrytí a 5 cm při horizontálním pokrytí. Pokud jsou vzory umístěny dostatečně hustě, mohou mít libovolný

tvar – květiny, geometrické obrazce, pruhy apod. Ptáky nevaruje před sklem tvar vzoru, ale vizuální podnět. Samozřejmě i vzory umístěné s většími mezerami jsou lepší než žádné opatření, ale mají nižší účinnost. Vzor by měl svojí barvou co nejvíce kontrastovat s čirým nebo reflexním sklem, aby byl pro ptáky co nejvíce viditelný.

Vhodně zvolený vzor se poté přenesení na skleněnou plochu. Dle motivu se následně volí způsob potištění. Nejčastěji jsou vzory nanášeny na skleněnou tabuli metodou síťotisku. Tato metoda, při níž je sklo po potištění následně tepelně opracováno (vykaleno), s sebou přináší hlavní výhodu – potisk je trvalý a jeho životnost je v podstatě shodná s životností skla. Druhou metodou umístění motivů na skleněnou výplň je digitální potisk. V tomto případě jsou na sklo tištěny většinou složitější a plnobarevné motivy.

Takové zasklení je nejen lépe viditelné pro ptactvo, a výrazně tudíž eliminuje případy nárazu do prosklené fasády, ale plní také funkci estetickou a tepelně izolační (správně zvolený potisk chrání proti nežádoucímu přehřívání budovy), což znamená, že v mnoha případech nahrazuje stínící techniku. Uživatelům uvnitř budovy může poskytnout vyšší míru soukromí a kolemjdoucím zase výrazný vizuální prvek.

Conseil national Principauté de Monaco, Monako – digitální potisk v bílé barvě zobrazuje úryvky textu monacké ústavy.

Architekt: ArchiStudio Monaco – Jean-Michel UGHES Architecte

Ráj papuchalků na skotském ostrůvku Isle of May

Fotografování papuchalků je snem snad každého fotografa volně žijících ptáků. Čeští fotografové za nimi jezdí nejčastěji na norský ostrov Runde nebo na Island. Ve srovnání s těmito lokalitami je skotský ostrůvek Isle of May pravý ráj. Na malém ostrově (1,5 × 0,5 km) hnízdí až 250 000 mořských ptáků, z toho 90–120 tisíc papuchalků. Ostrůvek je snadno dostupný lodí z přístavu Anstruther asi 80 km jízdy autem z centra Edinburghu. Na typickém skalnatém ostrůvku s ornitologickou stanicí a majákem hnízdí 14 druhů mořských ptáků v obrovských počtech. Kromě papuchalků jsou to zejména alkouni úzkozobí, alky malé, několik druhů racků, buňáci lední nebo kormoráni chocholati. Ke všem těmto ptákům je možno se celkem snadno přiblížit na „dostřel“ fotoaparátu a pořídit tak za relativně krátkou dobu množství zajímavých snímků.

Isle of May leží severně od ústí řeky Forth do Severního moře, asi 8 km od skotského pobřeží. Cesta lodí z přístavu Anstruther k němu trvá asi hodinu. V překladu zní sice jméno ostrova „Májový ostrov“, ale ve skutečnosti je odvozeno ze staronorštiny a znamená „Ostrov mořských racků“. Ostrov je známý velkými koloniemi papuchalků a dalších mořských ptáků a je národní přírodní rezervací provozovanou organizací Scottish Natural Heritage. Od roku 1934 tam funguje ornitologická stanice. Ptáčí populace jsou na ostrově dlouhodobě monitorovány. Po celý rok se v týdenních intervalech na ornitologické stanici střídá šest ornitologů-dobrovolníků. Je dobře, že jsou zde plně aplikována pravidla ochrany přírody, ale současně je dovoleno amatérským ornitologům a dalším zájemcům toto nádherné místo navštívit. Na ostrov přijede ročně asi 10 000 návštěvníků. Jejich počet je omezen na 124 osob denně, doba strávená na ostrově je 3 hodiny.

Největším lákadlem jsou samozřejmě „mořští papoušci“ papuchalkové bělobradí, které je možno fotografovat na kamenech či útesech nebo v letu se zobáky plnými ulovených rybek.

My jsme Isle of May navštívili 4. července, tedy v době, kdy papuchalkové krmili mláďata v hnízdních norách. K návštěvě ostrova jsou doporučovány měsíce od dubna po srpen. Samozřejmě je však třeba brát v úvahu skotské počasí. Ještě ráno před naší výpravou na ostrov v Edinburghu pršelo a vypadalo to beznadějně. Moře bylo rozbouřené, takže jsme měli obavy, zda se cesta vůbec uskuteční. Ale na ostrově už svítilo slunce a počasí bylo nádherné.

Ostrovní přístaviště, na kterém vystoupíte po hodinové plavbě od skotských břehů

Optimální způsob dopravy je letět do Edinburghu a tam si na letišti vypůjčit auto, jímž cesta do přístavu Anstruther trvá necelé dvě hodiny. Lístek na loď *May Princess* jsme si koupili přes internet (cena pro dospělého je 25 £). Loď pojme až 100 pasažérů a vyjížďka na ostrov trvá včetně plavby 4,5 až 5 hodin, přičemž na ostrově strávíte zhruba 3 hodiny. Ostrov je dostupný od dubna do září a loď k němu jezdí každý den. V přístavu je možno před odplutím ochutnat vyhlášené britské jídlo „fish and chips“.

Na Isle of May se jezdí zejména za papuchalky, ale je zde možno vidět a fotografovat i další mořské ptáky, a to v obrovských populacích. Vedle alek malých a alkounů úzkozobých zde hnízdí například kajky mořské, buňáci lední, kormoráni chocholati, čtyři druhy racků, tři druhy rybáků nebo ústřičníci velcí. Ze zajímavých mořských savců je možno vidět tuleně kuželozubé.

Cesta na ostrov

Cesta lodí *May Princess* z přístavu Anstruther byla pro nás suchozemce poněkud dramatická. S nevelkou lodí si pohrávaly třímetrové vlny a nejméně polovina pasažérů trpěla mořskou nemocí v různém stadiu vývoje, ale námořníci vykonávající i funkci stevardů byli připraveni pomoci zejména včasnou dávkou igelitových pytlíků. Bledí a zpocení (ale ne z tepla) jsme netrpělivě vyhlíželi ostrov. V těchto chvílích jsme na fotografování příliš nemysleli.

Papuchalk bělobradý

Alky malé početně hnízdí ve skalních štěrbinách ostrova Isle of May

Přistání

Po vystoupení z lodi jsme byli okamžitě napadeni rybáky, kteří hnízdí hned u přístavního mola. Jejich varovný pokřik a útoky na hlavu však byly spíš zajímavé než nepříjemné. Na ostrově hnízdí asi 1000 párů rybáka dlouhoocasého a rybáka obecného, někdy i ve společných koloniích. Po krátké instruktáži poskytnuté pracovníky rezervace jsme se už nedočkávě vydali za papuchalky.

Papuchalci

Byli prakticky všude. V době naší návštěvy krmili mláďata v hnízdních norách, které jsou až metr hluboké. Posedávali na skalách se zobáky plnými rybek nebo létali přímo k hnízdům. Překvapivé množství rybek v zobáku (často víc než deset) lze vysvětlit přítomností drobných trnů na jazyku a horní části zobáku, které umožňují držení rybek i při lovu. Stačilo si sednout na kámen, přepnout autofokus na 3D-tracking a snažit se zachytit „letovky“ těchto nádherných ptáků. Jak jsme později zjistili, někteří papuchalkové sedící v místech větší koncentrace návštěvníků natolik ztratili plachost, že bylo možné je fotografovat i se základním zoomem. Většinou až na fotografiích jsme si všimli, že řada ptáků měla kroužky. Papuchalkové se dožívají až 40 let, vytvářejí celoživotní páry a každý rok se vracejí do stejných nor. I mladí papuchalci se snaží vybudovat hnízdní noru v místě, kde se narodili.

Alkouni úzkozobí se řadí k nejpočetnějším mořským ptákům ostrova

Další obyvatelé ostrova

Papuchalkové bělobradí však nejsou jedinými zástupci mořských ptáků na ostrově. Na strmých útesech určitě zaujmou alkouni úzkozobí (13 tis. párů) nebo alky malé (2,5 tis. párů). Zatímco alkounům stačí hnízdní teritorium menší než 10 cm², alky malé hnízdí jednotlivě ve skalních štěrbinách často ve vzdálenosti několika metrů od nejbližšího souseda. Vedle těchto krásných ptáků lze na útesech pozorovat kormorány chocholaté se smaragdově zelenými očima (500 párů), buřňáky lední (300 párů) nebo racky tříprsté (2000 párů).

Útesy na východním pobřeží ostrova

Vrcholným predátorem je na ostrově racek mořský, největší racek s rozpětím křídel 150 cm. Rackové napadají papuchalky přinášející potravu mláďatům. Střemhlavě se na ně vrhají, uchopí je za zátylek a třesou s nimi. V lepším případě je donutí upustit kořist, v tom horším je usmrtí a pak roztrhají. Na ostrově jich hnízdí asi 40 párů.

Rackové stříbřítí a žlutonoží jsou méně agresivní než jejich větší bratři, přesto také kradou přilétajícím papuchalkům potravu a číhají na nechráněná mláďata. Ostrov osídlili až v první polovině minulého století. Z obavy před narušením ekologické rovnováhy byly jejich počty redukovány ze 17 tisíc na současných 5 tisíc. Na ostrově naštěstí nejsou další predátoři, lišky nebo krysy.

Zpáteční cesta

Zpáteční cesta už proběhla mnohem příjemněji, moře se uklidnilo. Kapitán s námi objel celý ostrov, abychom mohli pozorovat tisíce mořských ptáků na skalních římsách i plovoucí tuleně. Nad mořem jsme mohli vidět i „letky“ terejů bílých hnízdících na nedalekém ostrůvku Bass Rock. Největší světová kolonie terejů na tomto ostrově čítá 150 000 ptáků. Tak snad příště...

Racci žlutonoží obývají spolu s dalšími třemi druhy mořských racků ostrov, kterému zřejmě dali i jeho staronorské jméno

Všudypřítomné papuchalky tu můžete dobře fotografovat i poměrně zblízka

Závěr

Pobyt na ostrově Isle of May byl pro nás opravdovým zážitkem. Splnili jsme si sen vidět a fotografovat nádherné papuchalky, ale i další mořské ptáky. Škoda že délka pobytu na ostrově je omezena, je však třeba chápat, že je to v zájmu ochrany ptačích populací zejména v době hnízdění.

Jan Kopecký | imunolog, profesor Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Amatérskému fotografování ptáků se věnuje na jihočeských rybnících nebo na cestách do zahraničí.

NAŠE VÝROBKY NALEZNETE U VÝHRADNÍCH SPECIALIZOVANÝCH
PRODEJČŮ A ONLINE NA WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

MODELOVÁ ŘADA ATX/STX **ROZHODNĚ** *SPRÁVNÁ VOLBA*

Pobřežní útesy poskytují každému pozorovateli ptactva úchvatný zážitek. Jediněční mořští ptáci, jako je buřňák nebo albatros, Vás ohromí svou elegantní akrobacií. Teleskopy modelové řady ATX/STX společnosti SWAROVSKI OPTIK Vám poskytnou možnost pozorovat tyto vzácné tvory úplně zblízka. Tato modelová řada poprvé realizuje změnu výkonu teleskopu výměnou objektivu. Pozorujete-li ptactvo na pobřeží nebo v mokřadech, zvolte 95mm-objektiv se zvětšením až 70x, což Vám umožní plně si vychutnat jejich krásu a užít si křišťálově čistý obraz. Pokud cestujete nebo trávíte dlouhé dny v terénu, bude pro Vás ideální volbou kompaktní 65mm-objektiv. Užijte si tyto vzácné okamžiky – se SWAROVSKI OPTIK.

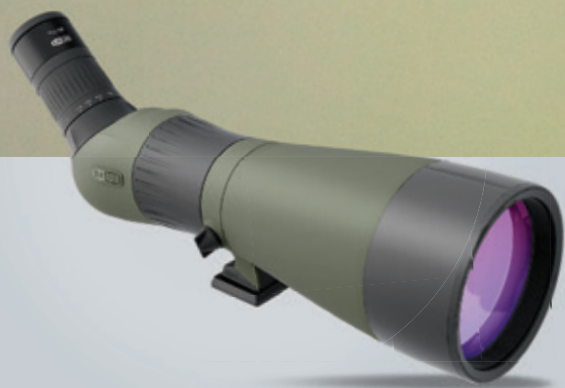
SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

Lejsek bělokrký
Ficedula albicollis

MeoStar S2 82 HD

MeoStar B1 10x42 HD

**Díky dokonalé optické kvalitě
spolehlivě určíte každý druh.**

Exkluzivní nabídka nejoblíbenějších modelů pro členy ČSO:

- MeoStar S2 82 HD
+ okulár 30-60x WA /
okulár 20-70x
- Příslušenství
Adaptér S2
Lišta S2
MeoPix
Fotoadaptér
Brašna S2 Stay-on-case
Meopta / Manfrotto stativ
- Binokuláry
MeoStar B1 8x32
MeoStar B1 8x42
MeoStar B1 10x50
MeoStar B1 10x42 HD
MeoStar B1 12x50 HD
MeoStar B1 15x56 HD

**25%
sleva**

na nejoblíbenější
produkty*

meopta

www.meopta.com

Doporučeno
Českou společností ornitologickou
Bližší informace a objednávkový formulář na www.cso.cz

* doporučené maloobchodní ceny pro členy ČSO

ČESKÁ
OPTIKA
od roku
1933